॥ શ્રી હરિ સાઈ પ્રસન્ન ॥

શ્રી સાઈ સત્ ચરિત્ર

(ગુજરાતી)

અધ્યાય ૧

મંગળાચરણ

શ્રી ગણેશાય નમ: । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમ: । શ્રી ગુરુભ્યો નમ: ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમ: । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમ: ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમ: ।

પવિત્ર પ્રાચીન આચાર અનુસાર સર્વ દેવતાને પ્રથમ નમસ્કાર કરું છું અને ગ્રંથલેખન પ્રારંભું છું.

૧) સફળતા, સર્વ વિઘ્નહર્તા, દેવગણનાયક શ્રી ગણેશને પ્રથમ પ્રણમું છું. શ્રી સાઈ પોતે જ ગણેશરૂપ છે.

૨) આ ગ્રંથની પ્રેરણા દેનાર મહાદેવી સરસ્વતીને નમસ્કાર કરું છું. શ્રી સાઈ સરસ્વતીરૂપ બની આ ગ્રંથનું ગાન સ્વત: કરે છે.

૩) સર્જક-પાલક-સંહારક દેવો બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશને પ્રણમું છું. શ્રી સાઈનાથ આ ત્રણે દેવરૂપ છે અને આ મહાન સદ્‌ગુરુ જ ભક્તોને સંસાર-સાગર તરાવે છે.

૪) મારા રક્ષણહાર કુળદેવતા નારાયણ આદિનાથને હું નમસ્કાર કરું છું, જેમણે પરશુરામ રૂપે સાગર પાસેથી કોંકણની ભૂમિ સંપાદન કરી અને કુળના આદિ પુરુષ તરીકે પ્રગટ થયા.

૫) જે ભારદ્વાજ ગોત્રમાં મારો જન્મ થયો છે તે ભારદ્વાજ મુનિને તથા મહર્ષિઓ–યાજ્ઞવલ્કય , ભૃગુ, પરાશર, નારદ, વેદવ્યાસ, સનક, સનંદન, સનત્કુમાર, શુક, શૌનક, વિશ્વામિત્ર, વસિષ્ઠ, વાલ્મિકી, વામદેવ, જૈમિની, વૈશંપાયન, નવ યોગીન્દ્ર ઇત્યાદિને તથા નિવૃત્તિ, જ્ઞાનદેવ, સોપાન, મુક્તાબાઈ, જનાર્દન, એકનાથ, નામદેવ, તુકારામ, કાન્હા, નરહરિ, ઇત્યાદિ આધુનિક સંતોને હું પ્રણામ કરું છું.

૬) મારા પિતામહ દાદા સદાશિવને, પિતા રઘુનાથને, બાળવયમાં મને ત્યજી ગયેલાં મારાં માતુશ્રીને, મને ઉછેરી મોટો કરનારાં મારાં કાકીને તથા મારા પ્રેમાળ વડીલ બંધુને હું નમસ્કાર કરું છું.

૭) મારા ગ્રંથવાચકોને પણ હું પ્રણમું છું. સૌને એકધ્યાનથી આ ગ્રંથ વાંચવા વિનવું છું.

૮) છેલ્લે મારા ગુરુશ્રી સાઈનાથને દંડવત્ પ્રણામ કરું છું. તેઓ શ્રી દત્તાત્રેયનો અવતાર છે. મારો એકલો જ આધાર છે. તેમણે મને પ્રતીતિ કરાવી છે કે આ સંસાર મિથ્યા છે અને બ્રહ્મ જ સત્ય છે.

૯) જે સર્વ જીવોમાં ઈશ્વરનો વાસ છે તેમને સર્વને હું પ્રણમું છું.

મહર્ષિ પરાશર, વ્યાસ, શાંડિલ્ય ઇત્યાદિએ ભક્તિના વિવિધ પ્રકાર વર્ણવ્યા છે એ ભક્તિ સર્વને ફળો.

હવે હું નીચેની કથા વર્ણવું છું.

સને ૧૯૧૦ની સાલના આરંભમાં હું એક દહાડો શુભ પ્રાત:કાળમાં શિરડી મસીદમાં શ્રી સાઈબાબાનાં દર્શનાર્થે ગયો હતો. ત્યાંનું દૃશ્ય જોતાં જ હું ચકિત થયો. સાઈબાબા કોગળા કરી મોઢું ધોઈ ઘઉં દળવાની તૈયારી કરતા હતા. પોતે ભોંય પર ગુણપાટનો કોથળો પાથર્યો અને ઘંટી ઠીક કરી. સૂપડામાં થોડા ઘઉં લીધા અને કફનીની બાંયો ઊંચી ચડાવી ઘંટીના ગાળામાં બે-ત્રણ મુઠી ઘઉં ઓરી હાથો પકડી ઘંટીનું પડ ફેરવવા લાગ્યા અને ઘઉં દળવા મંડ્યા. 'બાબાને કંઈ ઘરબાર કે પરિગ્રહ નથી. પોતે ભિક્ષા પર નિર્વાહ કરે છે. તો પછી બાબાને ઘઉં દળીને શું કરવા છે ? એવો પ્રશ્ન મને થયો. ત્યાં આવેલા બીજા લોકોને પણ મારી જેમ જ કુતૂહલ થયું પણ 'બાબા, આ શું કરો છો ?' એવું પૂછવાની કોઈની હિંમત ચાલી નહિ. બાબા ઘઉં દળે છે એ વાત ગામમાં પ્રસરતાં જ એકદમ સ્ત્રી-

પુરુષોના ટોળાં મસીદમાં ઉમટ્યાં અને સૌ બાબાને દળતા જોઈ રહ્યાં. એ ટોળાંમાંથી માર્ગ કરતી ચાર નીડર બાઈઓએ ઉપર ચડી બાબાને એક બાજુ ખસેડ્યા. પરાણે ઘંટીનો હાથો પકડી બાબાની લીલાનાં ગીત ગાતાં ગાતાં ઘઉં દળવા લાગી. પ્રથમ તો બાબા તેમના પર ક્રોધે ભરાયા પણ એ બાઈઓનાં પ્રેમ-ભક્તિ જોઈને પોતે રાજી થયા અને હસવા લાગ્યા. દળતાં દળતાં આ બાઈઓને થયું કે બાબાને ઘરબાર, માલમિલકત, છોકરાં-છૈયાં એવું કંઈ જ નથી, પોતે તો ભિક્ષા માગીને ખાય છે, તેથી રોટી બનાવવા માટે તેમને આ લોટની કાંઈ જરૂર નથી. બાબા આટલા બધા લોટને શું કરશે? બાબા તો દયાલુ છે, તેથી આ લોટ આપણને જ આપી દેશે. મનમાં આવા તર્ક કરતી ગીત ગાતાં ગાતાં જ્યારે તે બાઈઓ દળી રહી ત્યારે ઘંટીનું પડ બાજુ પર ખસેડી લોટ ભેગો કરી તેના ચાર ભાગ પાડ્યા અને દરેક જણી એકેક ભાગ લેવા લાગી. બાબા ત્યાં સુધી તો મૂંગા બેઠા હતા. પણ તેમને લોટ લેતી જોઈ પોતે ક્રોધે ભરાયા અને ગાળો દેતાં કહેવા લાગ્યા, ''અલી બાઈઓ, તમે તો કાંઈ ગાંડી બની છો? આ કોના બાપનો માલ લૂંટવા બેઠી છો ? આ ઘઉં કંઈ હું તમારે ઘેરથી ઉછીના નથી લાવ્યો કે તમે ટાઢે પેટે આ લોટ લઈ જવા તૈયાર થઈ છો? પણ હવે આટલું કરો: આ લોટ ગામની બહાર લઈ જઈ ભોંય પર વેરી આવો.'' આ સાંભળી પેલી બાઈઓ ભોંઠી પડી અને એકબીજાના કાનમાં ગણગણવા લાગી. ત્યાંથી ઊઠી ગામને પાદર જઈ બાબાની આજ્ઞા મુજબ લોટ વેરી આવી (કીડિયારું પૂરી આવી).

આ સર્વ જોઈને મેં શિરડીના લોકોને પ્રશ્ન કર્યો, ''બાબાએ આ શું કર્યું?'' તેમણે ઉત્તર દીધો,''હાલમાં ગામમાં કૉલેરાના રોગનો ઉપદ્રવ છે. એ ઉપદ્રવના નિવારણની બાબાની આ કરામત છે. પોતે કંઈ આ ઘઉં દળ્યા નથી પણ તેમણે કૉલેરાના ઉપદ્રવને આજે દળી નાંખીને ગામ બહાર કાઢ્યો છે.'' અને તે જ દિવસથી ગામમાં કૉલેરાનો ઉપદ્રવ શમી ગયો અને લોકો સુખી થયાં. આ સર્વ જોઈને હું રાજી થયો. પણ એ જ પળે મને કુતૂહલ થયું. મારા મનમાં પ્રશ્ન ઊઠ્યો: આ ઘઉંનો લોટ તથા કૉલેરા અને એ બે વચ્ચે સ્થૂળ સંબંધ શું ? એ બે વચ્ચે મેળ કયો ? આ મેળ બેસાડવો કેમ ? તેનો કોઈ ખુલાસો મને હાથ લાગ્યો નહિ. પણ આ બાબતની નોંધ લઈ મારે મારા અંતરમાં બાબાની મધુર લીલાનું ગાન

કરવું એવું મારા મનમાં નક્કી કર્યું. આ લીલાના આવા પ્રકારના ખ્યાલમાં જ મારું હૃદય હર્ષથી ગદ્‌ગદિત થયું અને બાબાનું આ સચ્ચરિત્ર લખવાની પ્રેરણા થઈ. આપ સૌ જાણો છો તેમ કેવળ બાબાની શુભાશિષ તથા કૃપા વડે જ આ ગ્રંથ સફળતાથી પૂરો થઈ શકયો છે.

દળવાનું તાત્ત્વિક માહાત્મ્ય : આ ઘઉં દળવાના બનાવનો શિરડીના લોકોએ જે અર્થ કર્યો તે ઉપરાંત તેનું તાત્ત્વિક મહત્ત્વ પણ છે. શ્રી સાઈબાબા શિરડીમાં આશરે સાઠ વર્ષ રહ્યા. એ દીર્ઘકાળ દરમ્યાન તેમણે દળવાનું આ કામ લગભગ નિત્ય કર્યું હતું. અલબત્ત એકલા ઘઉં જ નહિ પણ પોતાનાં અસંખ્ય ભક્તોનાં માનસિક તેમજ દૈહિક પાપ-તાપ-દુ:ખો જ તેમણે દળ્યાં છે. આ ઘંટીનાં પડ કર્મ તથા ભક્તિ રૂપી હતાં. આ ઘંટીનું નીચેનું પડ કર્મ, ઉપરનું પડ ભક્તિ હતું. વળી જે હાથા વડે બાબા આ ઘંટી ફેરવતા હતા તે જ્ઞાનરૂપી હાથો હતો. આપણી સર્વ કામના-ઇચ્છા, પાપ તથા સત્ત્વ-રજ-તમ-ત્રણ ગુણો તથા આપણામાં રહેલો સૂક્ષ્મ છતાં તજવો દુર્ઘટ એવો અહંકાર-એ સર્વને પ્રથમ દળી કાઢ્યા વિના જ્ઞાન અર્થાત્ સાક્ષાત્કાર થવો દુર્લભ છે એ વાતની બાબાને પૂર્ણ ખાતરી હતી.

આ વાત પરથી આવી જ કબીરની એક વાત યાદ આવે છે. એક વાર ઘંટી પર બેસી અનાજ દળતી સ્ત્રીને જોઈને કબીરે પોતાના ગુરુ નિપતિરંજનને કહેલું, ''બાબા, મને તો રડવું આવે છે. કેમ કે આ ઘંટીમાં દળાતા દાણાની માફક સંસારચક્રમાં પિસાવાના કષ્ટની સ્મૃતિ મને તાજી થાય છે. એ વેળા ગુરુ નિપતિરંજને તેને ઉત્તર આપ્યો હતો કે ''બેટા, ડરીશ મા. આ ઘંટીના જ્ઞાનરૂપી હાથાને મેં પકડ્યો છે તેમ તું પણ મજબૂત પકડી રાખજે. મનને ત્યાંથી બહાર ભટકવા જવા દઈશ મા. મનને અંતરમાં વાળજે. તો તું જરૂર બચી જઈશ.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જન પ્રેરિતે ભકત હેમાડપંતવિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થસચ્ચરિતે મંગલાચરણં નામ
પ્રથમોઽધ્યાય: સંપૂર્ણ:
શ્રી સદગુરુ સાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।

અધ્યાય ૨

કથા – પ્રયોજન – હેમાડપંત – નામકરણ

શ્રી ગણેશાય નમ: । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમ: । શ્રી ગુરુભ્યો નમ: ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમ: । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમ: ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમ: ।

આ ગ્રંથલેખનનું કામ શા વાસ્તે મેં માથે લીધું તેનું કારણ પહેલા અધ્યાયમાં મેં સમજાવ્યું છે. હવે આ ગ્રંથ-વાંચનના સાચા અધિકારી પુરુષો કોણ ગણાય તે આ અધ્યાયમાં વર્ણવું છું.

ગ્રંથ-લેખનનો હેતુ : ઘઉં દળીને લોટ ગામના પાદરમાં વેરી દઈને શિરડીનો કૉલેરાનો ઉપદ્રવ શમાવ્યાનો સાઈબાબાનો ચમત્કાર મેં ગયા અધ્યાયમાં વર્ણવ્યો છે. શ્રી સાઈબાબાના જ્યારે બીજા ચમત્કાર મેં સાંભળ્યા ત્યારે મને ખૂબ હર્ષ થયો. એ હર્ષને લીધે જ આ ગ્રંથ સ્વત: પદ્યબદ્ધ રચાયો છે. હું તો ખાતરીથી માનું છું કે સાઈબાબાના આવા અજબ ચમત્કારનાં વર્ણન ભક્તોને માટે પણ આનંદપ્રદ તથા બોધક નીવડશે. જેથી તેમનાં પાપ નષ્ટ થશે. માટે જ શ્રી સાઈબાબાનું આ પાવનકારી ચરિત્ર તથા બોધ લખવાની મેં હામ ભીડી છે. સંતચરિત્ર કંઈ એકધારું બુદ્ધિગમ્ય હોતું નથી. મહાન સત્યમાર્ગનું જ એ દર્શન કરાવે છે.

આ ગ્રંથ-લેખનની મારી અશકિત છતાં હામ ભીડી :

આવા ગ્રંથલેખનનું કામ માથે લેવા માટે હું મુદ્દલ યોગ્ય નથી. તેથી જ મેં પ્રથમ કહેલું : ''મારા અંગત મિત્રના ચરિત્રની પણ મને પૂરી ખબર નથી. વળી મારું પોતાનું ચિત્ત કેવું છે તે પણ હું જાણતો નથી. તો પછી એક સંતનું ચરિત્ર હું શી રીતે વર્ણવી શકીશ ? ઈશ્વરના અવતારોના હેતુનું વર્ણન કરવા વેદો પણ સમર્થ નથી તે હું શી રીતે વર્ણવી શકીશ ? સંતોને ઓળખતાં પહેલાં મારે પોતાને જ સંત બનવું પડે. તો પછી સંતોનો મહિમા હું કેમ કરીને વર્ણવી શકીશ ? સંતનું ચરિત્ર-લેખન જ બહુ દુર્ઘટ છે. લંગોટીની

ચીંદરડી વડે આકાશ માપવું અગર સાત સમુદ્રની ઊંચાઈ માપવા જેવું આ કામ છે. હું જાણું છું કે આ સાહસ માથે લઈને તો હું ઊલટાનો હાંસીપાત્ર બનીશ. તેથી હું તો સાઈબાબાની કૃપાની જ યાચના કરું છું.

મહારાષ્ટ્રના આદિ સંત-કવિ શ્રી જ્ઞાનેશ્વર મહારાજે એક સ્થળે કહ્યું છે કે સંતોના ચરિત્રલેખકો પર પ્રભુનાં કૃપા-પ્રેમ ઉતરે છે. વળી ભક્તો જે સેવાની અભિલાષા કરે છે તે સેવા સફળ કરવાના સંતોના માર્ગ પણ અલૌકિક હોય છે. સંતો જ ગ્રંથ-લેખનની સ્ફુરણા દે છે. લેખક-ભક્તો તો આડકતરું સાધનમાત્ર બને છે. દા.ત., શકે ૧૭૦૦માં મહીપતિ કવિએ સંતોનાં ચરિત્ર લખવાની ઇચ્છા કરી. સંતોએ જ તેમને પ્રેરણા કરી અને એ ગ્રંથ રચાયો. એમ જ શકે ૧૮૦૦માં દાસગણુની સેવાનો પણ સ્વીકાર થયો. મહીપતિએ ભક્ત-વિજય, સંત-વિજય, ભક્ત-લીલામૃત તથા સંત-કથામૃત એ ચાર ગ્રંથ લખ્યા. તેમજ દાસગણુએ ભક્ત-લીલામૃત તથા સંત-કથામૃત નામે બે ગ્રંથ લખ્યા છે, જેમાં આધુનિક સંતોનાં ચરિત્ર-વર્ણન છે. આ ભક્ત-લીલામૃતના અધ્યાય ૩૧,૩૨,૩૩માં તેમજ સંત-કથામૃતના અધ્યાય ૫૭માં સાઈબાબાનાં મધુર ચરિત્ર તથા બોધનું ઘણું સરસ વર્ણન કરેલું છે. અને આ સર્વ 'સાઈલીલા'માસિકના વર્ષ ૧૭ના અંક ૧૧,૧૨માં પુન: પ્રગટ થયેલ છે. વાચકોએ આ ગ્રંથના આ અધ્યાય વાંચવા સરખા છે. વળી, મુંબઈ-બાંદ્રાનાં શ્રીમતી સાવિત્રીબાઈ રઘુનાથ તેંડુલકર રચિત 'શ્રી સાઈનાથ ભજનમાલા' નામે નાનકડા સુંદર ગ્રંથમાં પણ સાઈબાબાની અજબ લીલા વર્ણવેલી છે. દાસગણુ મહારાજે પણ સાઈબાબાની અજબ લીલા વર્ણવેલી છે. દાસગણુ મહારાજે પણ સાઈબાબાનાં ઘણાંક મધુર ભજનો રચ્યાં છે. અમીદાસ ભવાની મહેતા નામે એક ભક્તે સાઈબાબાની કેટલીક કથાઓ ગુજરાતીમાં પ્રગટ કરી છે. શિરડીના દક્ષિણાભિક્ષા સંસ્થાએ પણ ''સાઈનાથ-પ્રભા''ના કેટલાક અંક પ્રગટ કર્યા છે. તો પછી પ્રશ્ન એ થાય કે સાઈબાબા વિષે આટલા બધા ગ્રંથો અસ્તિત્વમાં છે તો મારે આ સાઈ-સચ્ચરિત્રનો ગ્રંથ શા માટે રચવો જોઈએ ? તેની જરૂર શી છે ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર સાદો પણ સ્પષ્ટ છે. સાઈબાબાનું ચરિત્ર અગાધ સમુદ્ર જેવું ઊંડું તથા વિશાળ છે. તેમાં સૌ કોઈ ડૂબકી મારી શકે છે અને તેમાંથી

જ્ઞાન-ભક્તિનાં અમૂલ્ય રત્નો બહાર લાવી જિજ્ઞાસુ ભક્તોને ભેટ દઈ શકે છે. સાઈબાબાની કથા, દૃષ્ટાંત, બોધ સર્વ અદ્ભુત છે, જે વાંચતાં આ સંસારનાં અસહ્ય કષ્ટ-દુ:ખના બોજ ખેંચતાં દુ:ખદર્દથી ત્રાસેલાં માનવીઓને સુખ-શાન્તિ લાધશે અને તેઓ ભૌતિક તેમજ આધ્યાત્મિક બન્ને ક્ષેત્રમાં જ્ઞાન તથા બોધ પામશે. સાઈબાબાનો ઉપદેશ વેદના જ્ઞાન જેટલો બોધપ્રદ તથા રસપ્રદ છે, ધ્યાન દઈને જે ભક્તો સાંભળશે અને મનન કરશે તેમની સર્વ મનોકામના પૂર્ણ થશે-અષ્ટાંગ યોગ-સાધનામાં પૂર્ણતા પામશે, ધ્યાન-ધારણનું સુખ પામશે તથા બ્રહ્મ-સાયુજ્ય પામશે. તેથી જ આ સર્વ કથા એકત્ર કરવાનું મને મન થયું. એટલી જ મારી તો ઉત્તમ ઉપાસના છે. શ્રી સાઈબાબાના પ્રત્યક્ષ દર્શન-સુખથી જે ભોળાંજનો વંચિત રહ્યા છે તેમને આ સંગ્રહ ખૂબ આનંદપ્રદ બનશે. એ કારણથી જ બાબાના સહજ આત્મસાક્ષાત્કારના અપાર ફળરૂપ બોધ-વચનો હું એકત્ર કરવા લાગ્યો. આ વિષયમાં સાઈબાબાએ જ મને પ્રેરણા દીધી છે. તેમના ચરણમાં મેં મારી જાત સમર્પણ કરી છે. તેથી મારો માર્ગ સરળ કરનાર તથા આ લોકમાં તેમજ પરલોકમાં મને સુખ-શાન્તિ દેનાર શ્રી સાઈબાબા જ છે એવી મારી દૃઢ શ્રદ્ધા છે.

આ ગ્રંથ-રચનાની રજા હું જાતે બાબા પાસે માંગી શકયો નહિ. તેથી બાબાના પરમ અંતરંગ ભકત માધવરાવ દેશપાંડે ઉર્ફે શ્યામાને મારા તરફથી આ વિનંતી બાબા પાસે મૂકવા માટે મેં વાત કરી. તેણે મારી વાત ધ્યાનમાં લઈ સાઈબાબાને કહ્યું :''દેવ ! આ અણ્ણાસાહેબ આપનું ચરિત્ર લખવા ચાહે છે. માટે આપ તેને એવું કહેતા નહિ કે હું તો ભીખ માગી ખાનાર રાંક ફકીર છું. તેથી મારું ચરિત્ર લખવાની જરૂર નથી. જો આપ તેને રજા આપીને સહાય કરો તો જ તે લખી શકશે અને આપની કૃપાથી ગ્રંથ પૂરો કરી શકશે. આપની પરવાનગી તથા શુભ આશીર્વાદ વિના કશું સફળતાથી પાર પડી શકતું નથી.''

આ વાત સાંભળી બાબાને દયા આવી અને મને ઉદી દઈને આશીર્વાદ આપ્યા તથા પોતાનો વરદ હસ્ત મારા માથા પર મૂકીને બોલ્યા,''ભલે; પ્રથમ સર્વ અનુભવ-વાર્તા-કથા તું એકત્ર કરી તેની નોંધ લેજે. હું તને સહાય કરીશ.

યાદ રાખજે, તેમાં તું તો એક સાધનમાત્ર છો. મારું ચરિત્ર હું જાતે જ લખી મારા ભકતોની ઇચ્છાને સંતોષીશ. અહંત્વ ત્યજીને મારા ચરણમાં તારી જાતને સમર્પિત કરવી પડશે. એ રીતે વર્તનારને જ હું સૌથી વિશેષ સહાય કરું છું. મારી જીવન-કથા શું ? સૌને દરેક શકય માર્ગે હું બધું જ પૂરું પાડું છું. તારું સમગ્ર અહંત્વ નષ્ટ થશે અને તેનો છાંટો પણ નહિ રહે ત્યારે જ તારા દેહમાં પ્રવેશીને હું જાતે જ મારું ચરિત્ર લખીશ. મારાં કથા-બોધના શ્રવણથી ભકતોના અંતરમાં શ્રદ્ધા વધશે અને તેઓ સહજ સુખ તથા આત્મસાક્ષાત્કાર પામશે. પણ આ ગ્રંથમાં 'મારો પોતાનો આવો મત છે કે તેવો મત છે' એવું સ્થાપિત કરવાનો તું મુદ્દલ આગ્રહ રાખીશ નહિ. અગર વળી કોઈના મત તોડી પાડવાના પ્રયત્ન પણ તારે કરવાના નથી. અગર તો કોઈ વિષયના સાધક-બાધક વાદવિવાદ પણ તેમાં લખવાના નથી.''

આ વિવાદ શબ્દ સાંભળતાં જ મને મારું હેમાડપંતનું પદ યાદ આવે છે. તેથી હવે હું એનું વર્ણન કરું : કાકાસાહેબ દીક્ષિત તથા નાનાસાહેબ ચાંદોરકર મારા પરમ મિત્રો છે. તેમણે જ મને બાબાનાં દર્શન કરવા શિરડી જવાનો આગ્રહ કરેલો; અને ત્યાં જવા મેં કબૂલ પણ કર્યું હતું. પરંતુ મારું શિરડી જવાનું મુલતવી જ રહેતું ગયું. લોનાવલામાં મારા એક મિત્રનો પુત્ર માંદો પડ્યો. તેના આરોગ્ય સારુ એ મિત્રે સર્વ ભૌતિક-દૈવિક ઉપાય કરી જોયા પણ તેનો તાવ હટતો જ નહોતો. છેવટે તેણે પોતાના ગુરુને પુત્રની પથારી પાસે બેસાડ્યા. છતાં એ ઉપાય પણ નિષ્ફળ ગયો. એ સાંભળી મને થયું કે જે ગુરુ આ પુત્રને બચાવી ન શકે તે ગુરુ કામના શું ? આપણે માટે જો ગુરુ કંઈ જ કરી શકતા ન હોય તો મારે શિરડી-યાત્રા મુલતવી રાખવી હતી. પણ બનવાકાળ વસ્તુ બને જ છે. આ કિસ્સામાં થયું એવું કે એક દહાડો પ્રાંત ઑફિસર નાનાસાહેબ ચાંદોરકર વસઈ જતા હતા. તેથી થાણાથી દાદર આવીને ઉતર્યા અને વસઈની ગાડીની રાહ જોતા બેઠા હતા. એવામાં બાંદ્રા લોકલ આવી. તેથી તેમાં બેસી તે બાંદ્રા મારે ત્યાં આવ્યા તથા શિરડીની

યાત્રા મુલતવી રાખવા માટે મારો ઉધડો લીધો. નાનાસાહેબની દલીલથી મને આનંદ થયો અને તે જ રાત્રે શિરડી જવાનું મેં નક્કી કર્યું. મારો સામાન બાંધી શિરડી જવા નીકળ્યો અને દાદરની ટિકિટ લીધી. મનમાડની ગાડી પકડવાનો મારા ઇરાદો હતો. બાંદ્રાથી ગાડી ઉપડવાની તૈયારી થઈ ત્યાં ઉતાવળે મારા ડબામાં એક મુસ્લિમ ફકીર આવ્યો અને મારો સરસામાન જોઈ હું ક્યાં જાઉં છું એમ પ્રશ્ન કર્યો. મેં મારો સંકલ્પ જણાવ્યો ત્યારે તેણે મને સીધા બોરીબંદર જ જવાની સલાહ આપી. કેમ કે મનમાડ-મેઇલ દાદર ઊભો રહેતો જ નથી. આમ આ અજબ ચમત્કાર જો ન થયો હોત તો હું ધાર્યા મુજબ બીજે દહાડે શિરડી પહોંચી શકત નહિ અને મનમાં શંકાકુશંકાનાં અનેક વાદળ ઊભાં થાત. પણ એ વસ્તુ બનનાર નહોતી. વિધિની સાનુકૂળતાથી હું બીજે દહાડે સવારે દસેક વાગે શિરડી પહોંચ્યો. શ્રી ભાઉસાહેબકાકા દીક્ષિત ત્યાં મારી રાહ જોતા હતા. આ બન્યું સને ૧૯૧૦માં. એ વેળા શિરડીમાં યાત્રાળુને ઉતરવાનું એક જ સ્થળ, સાઠેનો વાડો હતો. ટાંગામાંથી ઉતરતાં જ મને દર્શનની ભારે ઉત્કંઠા હતી. એ જ વખતે મહાન ભકત તાત્યાસાહેબ નૂલકર મસીદમાંથી પાછા વળતાં મને સામા મળ્યા. તેમણે મને કહ્યું:''સાઈબાબા વાડાના ખૂણા પાસે જ છે. ત્યાં જઈ પ્રથમ દર્શન કરો અને પછી સ્નાન કરીને નિરાંતે દર્શને જજો.'' એ સાંભળી દોડીને મેં બાબાને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા. એ વેળા મારા હૈયામાં હર્ષ સમાતો નહોતો. નાનાસાહેબ ચાંદોરકરે બાબા વિષે મને ઘણું કહ્યું હતું. પણ દર્શન કરતાં તો મને એથી પણ વિશેષ પ્રતીત થયું. મારાં મન-બુદ્ધિને ખૂબ સંતોષ થયો. ભૂખ-તરસ સર્વ હું વિસરી ગયો. મેં સાઈબાબાની ચરણરજ લીધી. એ જ ક્ષણે મને નવું જીવન મળ્યું હોય તેમ લાગ્યું. આ દર્શન માટે જેમણે જેમણે મને આગ્રહ કરી સહાય કરી એ પંથે વાળ્યો છે તે સર્વનો હું પરમ ઉપકૃત છું. તેમને હું મારા પરમ સ્નેહી ગણું છું. તેમનું ઋણ ફેડવા હું અસમર્થ છું. એ સર્વ સ્નેહીઓનું સ્મરણ કરી હું તેમને માનસિક સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરું છું. મને પ્રતીત થયું છે કે શ્રી

સાઈબાબાના દર્શનની ખાસિયત જ એવી છે કે તેમનું દર્શન થતાં જ આપણા સર્વ વિચારો પરિવર્તન પામે છે, પૂર્વકર્મનું બળ મોળું પડી જાય છે તથા સંસારી વસ્તુઓ પર વૈરાગ્ય જાગે છે. પૂર્વજન્મના ભારે પુણ્યસંચય વડે જ બાબાનાં દર્શન શક્ય બને છે. બાબાનાં દર્શન કરતાં જ સમગ્ર જગત સાઈબાબારૂપ આપણને ભાસે છે.

ગરમાગરમ ચર્ચા : હું શિરડી આવ્યો તે જ દહાડે ગુરુની આવશ્યકતા વિશે બાળાસાહેબ જોડે મારો સંવાદ થયો. મારું કહેવું એવું હતું કે આપણી સ્વતંત્રતા છોડીને શા વાસ્તે બીજાની તાબેદારી સ્વીકારવી ? આપણો ધર્મ આપણે બરાબર બજાવતા હોઈએ તો પછી ગુરુની આવશ્યકતા શું છે ? હરેકે જાતે જ પ્રયત્ન કરી ઊંચે ચડવું જોઈએ. જે માણસ આળસુ બની પડી રહે અને કંઈ જ ન કરે તેને ગુરુ શું કરવાના હતા ? આમ મેં સ્વતંત્ર રહેવાની દલીલો કરવા માંડી. સામે પક્ષે શ્રી ભાટેએ ભવિતવ્યતાની દલીલ કરીને કહ્યું : ''જે કંઈ બનવાકાળ હોય છે તે બને જ છે. મહાન પુરુષો પણ હારી ગયા છે. માનવી એક રસ્તે પ્રયત્ન કરે છે પણ ઈશ્વર બીજે જ માર્ગે તેનું છેવટ લાવે છે. તમારી આ સર્વ હોશિયારી એક બાજુ પર મૂકી છાંડો. તમારું અહંત્વ કે અભિમાન કોઈ કામનાં નથી.'' અમારો આ સાધકબાધક દલીલો સાથેનો સંવાદ આશરે એકાદ કલાક ચાલ્યો. પણ સામાન્ય રીતે બને છે તેમ અમે કોઈ નિર્ણય પર આવી શક્યા નહિ. છેવટે થાકીને કંટાળી આ વિવાદ બંધ કર્યો. પણ આના પરિણામે મારા ચિત્તની શાન્તિ હું ખોઈ બેઠો. મને લાગ્યું કે, પ્રબળ દેહાભિમાન વિના એવો વિવાદ સંભવે જ નહિ. અર્થાત્ આત્માભિમાનને લીધે જ આવા વિવાદ ઊભા થાય છે.

એ પછી જ્યારે બધા જોડે અમે મસીદમાં ગયા ત્યારે કાકાસાહેબ દીક્ષિતને બાબાએ પ્રશ્ન કર્યો : 'સાઠેના વાડામાં શું ચાલતું હતું ? શાનો સંવાદ થતો હતો ?' આ વચનો સાંભળી હું આશ્ચર્ય પામ્યો. જે સાઠેના વાડામાં હું ઉતર્યો હતો અને આ સંવાદ થયેલો તે વાડો તો મસીદથી ઘણે દૂર છે. શ્રી સાઈબાબા સર્વજ્ઞ-અંતર્યામી હોય તો જ આ અમારા સંવાદની તેમને બધી ખબર પડે. નહિ તો આમ કેમ બને ?''

સૂચક ભાવિપદ : શ્રી સાઈબાબાએ મને 'હેમાડ પંત' કેમ કહ્યો તે વિષે હું તર્ક કરવા લાગ્યો. હેમાડ પંત *તો હેમાદ્રિપંત શબ્દનું અપભ્રંશ છે. યાદવવંશના દેવગિરિના રાજા મહાદેવ તથા રામદેવના આ હેમાદ્રિપંત પ્રસિદ્ધ પ્રધાન હતા. એ બહુ ઉમદા સ્વભાવના વિદ્વાન પુરુષ હતા. ''ચતુર્વર્ગચિંતામણિ'' તથા ''રાજપ્રશસ્તિ'' જેવા ગ્રંથના તે લેખક હતા. હિસાબી ગણિતની નવી પદ્ધતિની તેમણે શોધ કરી હતી અને પ્રસિદ્ધ 'મોડી' લિપિના પણ એ જ શોધક છે. હું કંઈ એ મહાપુરુષ જેવો નથી. ઊલટો હું તો મંદબુદ્ધિ સામાન્ય માનવી છું. તેથી એ પદ અર્પીને બાબાએ મને એ નામે કેમ બોલાવ્યો તેની મને કંઈ સમજ પડી નહિ. પણ મારું સ્વાભિમાન નષ્ટ કરવા માટે અને મને શાંત-નમ્ર બનાવવાના હેતુથી કટાક્ષરૂપે બાબાએ મારા પર આ એક તીર છોડ્યું હોય એમ મને લાગ્યું. વળી મને એમ પણ થયું કે પેલા સંવાદમાં મારી હોશિયારી બદલ મારી પ્રશંસાર્થે પણ કદાચ મને એવું કહ્યું હશે !

ગુરુની આવશ્યકતા વિષે : આ વિષયમાં બાબાએ જે કહેલું તેની કોઈ નોંધ હેમાડપંતે લખેલી મળતી નથી. પણ એક નોંધ કાકા દીક્ષિતે પ્રસિદ્ધ કરી છે. હેમાડપંતે સાઈબાબાનાં દર્શન કર્યાં તેને વળતે દહાડે કાકાસાહેબે બાબા પાસે જઈ પોતે શિરડીથી વિદાય થવા રજા માગી. બાબાએ હા પાડી. ત્યારે કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો: ''બાબા, કયાં જવું ?'' બાબાએ ઉત્તર દીધો : ''ઉંચે.'' ત્યારે પેલા માણસે પૂછ્યું : ''ત્યાં જવાના તો ઘણા માર્ગ છે. એક માર્ગ તો અહીં શિરડીથી જ સીધો જાય છે.'' ત્યારે બાબા બોલ્યા : 'એ રસ્તો બહુ કઠણ છે. માર્ગમાં વગડામાં વાઘ-વરુ છે.'' ત્યારે કાકાસાહેબે પૂછ્યું : ''પણ બાબા, અમારા જોડે અમે લોભિયો લઈ જઈએ તો કેમ ?'' ત્યારે બાબા બોલ્યા : ''તો કોઈ મુશ્કેલી નથી. લોભિયો તમને સીધો જ ધાર્યે સ્થળે લઈ જશે. માર્ગના ખાડા-ટેકરા કે વાઘ-વરુનો ભય રહેવા નહિ પામે. પણ લોભીયો નહિ હોય તો વગડામાં ભૂલા પડી અટવાઈ જશો અને ખાડામાં પડશો.'' એ સમયે દાભોલકર ત્યાં હાજર હતા. ગુરુની શી આવશ્યકતા છે એ પ્રશ્નનો જ આ સચોટ ઉત્તર છે એમ તેમને લાગ્યું. તે દિવસથી તેમણે ગાંઠ વાળી કે માનવી ધાર્મિક, આધ્યાત્મિક વિષયમાં સ્વતંત્ર છે કે બંધનમાં છે એવા પ્રશ્નની ફરી ચર્ચામાં કદી ઉતરવું નહિ. ઊલટું, ગુરુ-ઉપદેશના ફળરૂપે જ સાચો પરમાર્થ શકય છે એવું તે સમજતા થયા. રામ તથા કૃષ્ણ જેવા અવતારી પુરુષોને પણ ગુરુ વસિષ્ઠ તથા ગુરુ સાંદિપની પાસેથી આત્મસાક્ષાત્કાર અર્થે જ્ઞાન-ભક્તિ સંપાદન કરવી પડી હતી. આધ્યાત્મિક પ્રગતિ અર્થે માત્ર શ્રદ્ધા તથા સબૂરી એ બે જ આવશ્યક ગુણો છે.

*આ ગ્રંથનો ઇતિહાસ જોતાં શ્રી દાભોલકરને બાબાએ જે હેમાડપંત નામે સંબોધન કરેલું તે ખરેખર એક સૂચક ભાવી પદ જ હતું. તેમણે સાઈ સંસ્થાનની વ્યવસ્થા ભારે કુશળતાથી કરી અને તેના સર્વ હિસાબ-કિતાબ પણ ચોખ્ખા રાખ્યા. જ્ઞાન, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, આત્મ-સમર્પણ, આત્મસાક્ષાત્કાર જેવા અગત્યના દૈવી વિષયો છણતો શ્રી સાઈ સચ્ચરિત્ર જેવો આ સુંદર અનુપમ ગ્રંથ પણ તેમણે જ રચ્યો છે.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજજન પ્રેરિતે ભકત હેમાડપંતવિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થસચ્ચરિત્રે કથા-પ્રયોજન
તથા હેમાડપંત નામકરણ નામ બીજો અધ્યાય: સંપૂર્ણ: ।
શ્રી સદ્‌ગુરુ સાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।

અધ્યાય ૩
ગ્રંથ-પ્રયોજન

શ્રી ગણેશાય નમઃ । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ । શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમઃ । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમઃ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમઃ ।

બાબાની પરવાનગી : ગયા અધ્યાયમાં વર્ણવ્યા મુજબ શ્રી સાઈબાબાએ મને સચ્ચરિત્ર લખવાની પૂરી સંમતિ આપી. તે બોલ્યા, 'સચ્ચરિત્રલેખન સંબંધમાં હું તારી જોડે પૂરો સંમત છું. તારો ધર્મ તું બરાબર બજાવજે. મુદ્દલ ડરીશ મા. મન દઢ રાખજે. મારા વચનમાં શ્રદ્ધા રાખજે. મારી લીલા લખાશે તો અવિદ્યા નષ્ટ થશે. જે કોઈ ધ્યાનપૂર્વક એ લીલા સાંભળશે તેનો સંસાર પરનો રાગ ઓછો થશે અને તેના અંતરમાં પ્રેમ-ભક્તિનાં મોજાં ઉદ્‌ભવશે. મારી લીલામાં ઊંડી ડૂબકી મારનારને જ્ઞાનનાં અમૂલ્ય રત્નો પ્રાપ્ત થશે.''

એ સાંભળીને હું બહુ રાજી થયો અને નીડર તથા શ્રદ્ધાળુ બન્યો. ગ્રંથલેખન સફળ થવાનું છે એવી મનમાં ખાતરી થઈ. ત્યાર બાદ માધવરાવ દેશપાંડે (શ્યામા) સામે જોઈ સાઈબાબા બોલ્યા, ''પ્રેમથી જે માણસ મારું નામ લેશે તેના સઘળા મનોરથ હું પૂરા કરીશ અને તેની ભક્તિ વધારીશ. મારી લીલા તથા ચરિત્રનું જે ગાન કરશે તેની સર્વ પ્રકારે ઉન્નતિ થશે. પૂર્ણ ભાવથી એ ભજનારા જ્યારે મારી આ કથા સાંભળશે ત્યારે સ્વતઃ જ આનંદ પામશે. મારી લીલા ગાનારને હું અખંડ સંતોષ તથા પારાવાર સુખ દઈશ. તેની ખાતરી રાખજે. મને સર્વ સમર્પણ કરનાર ભક્તોને, શ્રદ્ધાથી મને ભજનાર સજ્જનોને તથા સદા પ્રેમથી મારું ધ્યાન ધરનાર જનોને અવશ્ય મુક્તિ આપવાનું મારું વચન છે. જેઓ મારું નામ જપે છે, મારી પૂજા કરે છે, મારું ચરિત્ર તથા મારી કથાનું જ ચિંતન કરે છે અને સદા મને જ સ્મરે છે તેમનામાં સંસારી ભાવ જ કેમ રહેવા પામે ? મારા ભક્તોને હું કાળની પકડમાંથી છોડાવીશ. મારી કથા સાંભળનારનાં સર્વે રોગરાઈ નષ્ટ થશે. માટે ભાવથી

મારી કથા સાંભળજો તથા તેનું ચિંતન-મનન-નિદિધ્યાસન કરજો. એ માર્ગ જ સુખ-સંતોષનો છે. એથી મારા ભક્તનાં અહંત્વ તથા અભિમાન અલોપ થશે. શ્રોતાઓનાં મનને શાંતિ થશે. જે કોઈ પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી ધ્યાનપૂર્વક મારી કથા સાંભળશે તે પરમ મુક્તિને પામશે. 'સાઈ, સાઈ' એવા મારા નામનું સ્મરણ કરનારનાં પણ વાચિક તેમજ કાયિક સર્વ પાપ બળીને ભસ્મ થશે.''

ભક્તોને વિવિધ કામ સોંપ્યાં : શ્રી પ્રભુએ જુદા જુદા ભક્તોને વિવિધ કામ સોંપ્યાં. કેટલાકને મંદિરો, મઠો અને નદીઓના ઘાટ બાંધવાનું કામ સોંપ્યું, કેટલાકને પ્રભુ-ગુણગાનનું કામ ભળાવ્યું; કેટલાકને યાત્રાએ મોકલ્યા અને મને સચ્ચરિત્ર લખવાનું કામ સોંપ્યું. બધાં કામમાં હું માથું મારું છતાં એકેની મને પૂરી આવડત નથી. વળી આ લેખન-કામની તો મારામાં કોઈ યોગ્યતા જ નથી. તો પછી આવું કઠણ કામ શા વાસ્તે માથે લેવું ? સાઈબાબાના સત્ય ચરિત્રનું વર્ણન કરવા કોણ સમર્થ છે ? આ કઠણ કામ તો સાઈબાબાની કૃપા વડે જ થઈ શકે તેમ છે. તેથી જ્યારે મેં કલમ હાથમાં લીધી ત્યારે સાઈબાબાએ જ મારું અહંત્વ હરી લીધું. જાતે જ પોતાની કથા લખી. તેથી આ કથાવર્ણનના લેખનનો સાચો યશ તો બાબાનો જ છે, મારો નથી. જન્મે હું બ્રાહ્મણ છું છતાં મારે શ્રુતિ તથા સ્મૃતિરૂપ બે ચક્ષુ જ નથી. માટે આ સચ્ચરિત્ર લખવા હું બિલકુલ સમર્થ નથી. ઈશ્વરની કૃપા થાય ત્યારે જ મૂંગો બોલતો થાય છે તથા પંગુ-લૂલો પર્વત ઓળંગવા સમર્થ બને છે. સ્વેચ્છાનુસાર સર્વ કામ પાર પાડવાની અજબ કૃપા ભગવાનમાં સદા સ્થિત છે. મુરલીને અગર હાર્મોનિયમને પોતાનાથી સુંદર સ્વર કેમ ઉત્પન્ન થાય છે તેની કશી જ ખબર હોતી નથી. એ જ્ઞાન તો તેના વગાડનારને જ હોય છે. ચંદ્રકાન્ત મણિ દ્રવે છે તે કંઈ મણિને લીધે નથી દ્રવતો. અગર સમુદ્રમાં ભરતી ચઢે છે તે કંઈ સમુદ્રના જળને લીધે નથી હોતું.

દીવાદાંડી જેવી બાબાની કથા : સમુદ્રમાં આવેલા ખડક જોડે વહાણ અથડાઈને ભાંગી ટુકડા ન થાય તે માટે ભયની ચેતવણી અર્થે વહાણને સહીસલામત હાંકવા સારું સમુદ્રમાં અડકભર્યા સ્થળે દીવાદાંડી બાંધે છે. આ સંસારસાગરમાં સાઈબાબાની કથા આવી દીવાદાંડીનો જ હેતુ સારે છે.

આ કથા અમૃતથી યે મીઠી છે. એ વડે સંસારના માર્ગ સહેલા-સરળ બને છે. સંતોની કથા જ આશીર્વાદાત્મક હોય છે. જ્યારે એ કથા કાન દ્વારા અંતરમાં પ્રવેશે છે ત્યારે અહંત્વ-દ્વૈતપણું ભૂલી જવાય છે. જ્યારે તે હૃદયમાં સ્થિત થાય છે ત્યારે કુશંકાઓ નાસી જાય છે. અહંત્વનો મદ ઉતરી જાય છે. બુદ્ધિ પૂરી ખીલે છે. શ્રી બાબાના નિર્મળ યશનું વર્ણન કરવાથી તેમજ તેનું પ્રેમથી શ્રવણ કરવાથી ભકતોનાં પાપ નષ્ટ થાય છે. આ કથા મુક્તિ માટેનું સાવ સાદું સાધન લેખાય છે. સતયુગમાં મુક્તિનું સાધન શમ-દમ ગણાતું હતું. ત્રેતામાં યજ્ઞ, દ્વાપરમાં પૂજા અને કલિયુગનું આ સાધનમાત્ર નામ-સ્મરણ-પ્રભુનાં ગુણગાન જ મુખ્ય છે. ચારે વર્ણના લોકો માટે આ સાધન સુગમ છે. યોગ, યજ્ઞ, ધ્યાન તથા ધારણા એ સર્વ સાધન બહુ કઠણ છે. પણ પ્રભુ શ્રી સાઈબાબાના ગુણગાન તથા કથાનું શ્રવણ-કીર્તન તો બહુ સહેલું છે. માત્ર એકધ્યાનથી તે શ્રવણ કરવું જોઈએ. એ શ્રવણ-કીર્તન વડે ઇન્દ્રિયોનો વિષયો પરનો રાગ દૂર થાય છે અને ભકત નિષ્કામ બની આત્મ-સાક્ષાત્કાર સાધી શકે છે. આ હેતુ લક્ષ્યમાં લઈ આ કથા-સાઈ-સચ્ચરિત્રના લેખનમાં શ્રી બાબાએ મને સહાય કરી છે. એથી શ્રી સાઈબાબાની આ કથાનું વાચન-શ્રવણ સહજ થઈ શકશે. તેમની મૂર્તિનું ધ્યાન પણ ધરી શકાશે. જેથી ગુરુ શ્રી સાઈબાબાની ભક્તિ સરળ બનશે અને વૈરાગ્ય દ્વારા સરળતાથી સાક્ષાત્કાર સાધી શકાશે. શ્રી સાઈબાબાની કૃપા વડે જ આ ગ્રંથ શ્રી સાઈ સચ્ચરિત્રામૃતની તૈયારી-લેખન શક્ય બન્યાં છે. હું તો તેમાં સાધનમાત્ર થયો છું.

સાઈબાબાનો માતૃપ્રેમ : વાછરડા પર ગાયને કેટલો બધો પ્રેમ હોય છે તે સૌ કોઈ જાણે છે. તેના આંચળ દૂધથી ફાટફાટ થાય છે અને ગાય, વાછરુને ધવડાવવા ખૂબ આતુર બને છે. વાછરુ જેવું આંચળમાં ધક્કો દે છે તેવી જ તેના આંચળમાંથી દૂધની અવિરત ધારા છૂટે છે. એ જ પ્રમાણે માતાને પણ પોતાના બાળકની બધી જરૂરિયાતની ખબર હોય છે. તેને વખતસર ધવડાવે છે, અંગરખું પહેરાવે છે, શણગાર સજાવે છે. બાળકને આ સર્વની કશી પડી હોતી નથી. માતાનો પ્રેમ જ નિ:સ્વાર્થ અજબ હોય છે. તેને તોલે કોઈ પ્રેમ આવી શકે નહિ. શિષ્યો પર સદ્‌ગુરુનો પ્રેમ પણ આ માતાના

પ્રેમ જેવો જ હોય છે. મારા પર સાઈબાબાનો પ્રેમ આ પ્રકારનો હતો, જે હું એક દૃષ્ટાંત આપીને સમજાવું.

સરકારી નોકરીમાંથી સને ૧૯૧૬માં હું નિવૃત્ત થયો. નક્કી થયેલ પેન્શન દ્વારા કુટુંબનો ગુજારો બરાબર થાય તેમ નહોતું. એ વર્ષની ગુરુ-પૂર્ણિમા ઉપર અન્ય ભકતો જોડે હું શિરડી ગયો. તે વેળા શ્રી અણ્ણા ચિંચણીકરે જાતે જ મારે માટે સાઈબાબાને વિનંતી કરી, ‘‘દેવ, આપ દાભોલકર પર કૃપા કરો. પેન્શનમાં તેમના કુટુંબનું પૂરું થાય તેમ નથી. તેમને કોઈ બીજી નોકરી અપાવો. આપ તેમને ચિંતામુકત બનાવી સુખી કરો.’’ બાબા બોલ્યા, ‘તેને જરૂર બીજી જગા મળશે. પણ હાલ તેણે મારી સેવા કરવાની છે. તે સુખી થશે. તેનું ભાણું સદા ભરપૂર રહેશે. તે કદી ખાલી નહિ રહે. પણ તેણે પોતાનું સર્વ લક્ષ્ય મારા પર લગાડવાનું છે. નાસ્તિક, ધર્મભ્રષ્ટ, દુષ્ટ લોકોની સંગતમાં તેણે કદી પડવાનું નથી. સર્વ જોડે નમ્રતા તથા વિવેક રાખવો. જરા ભાવથી મારી પૂજા કરવી. જો તે આટલું કરશે તો તે અખંડ સુખ સંપાદન કરશે.’’

રોહિલાની કથા : શ્રી બાબાના સર્વવ્યાપી પ્રેમનું દૃષ્ટાંત રોહિલાની કથામાં મળે છે. ઊંચો, પદછંદ, મજબૂત બાંધાનો, આખલા જેવો બલવાન એક રોહિલો લાંબી કફની પહેરી શિરડીમાં આવ્યો અને સાઈબાબા પરની ભક્તિને લીધે શિરડીમાં જ રહી ગયો. ઊંચા કર્કશ સાદથી તે રાત-દિવસ કલમા પઢતો અને ‘અલ્લા હો અકબર’ એવી બૂમો પાડતો. દિવસના ભાગમાં તો ગામના માણસો ખેતર-વાડીએ કામે ગયા હોય. પણ રાત્રે ઘેર આવી વાળુ કરી સૂતા હોય ત્યારે આ રોહિલાના કર્કશ બરાડા તેમના કાને પડતાં જ તેમની ઊંઘ ઊડી જતી અને લોકો કંટાળી જતા. થોડા દહાડા તો તેમણે આ ત્રાસ શાન્તિથી સહન કર્યો પણ જ્યારે તે છેક અસહ્ય બન્યો ત્યારે તે બધા બાબા પાસે અરજ કરવા આવ્યા કે જેથી બાબા તેને ઠપકો દઈ આ ત્રાસ નિવારે. પણ બાબાએ લોકાની આ અરજ પર કંઈ ધ્યાન આપ્યું નહિ, ઊલટા તેમના ઉધડા લીધા અને સૌને પોત-પોતાના કામધંધા પર ધ્યાન આપવાની સલાહ આપી. બાબા બોલ્યા, ‘એ રોહિલાની વહુ ‘ઝંટિપ્પી’ બહુ ખરાબ છે. તે અહીં આવી એ રોહિલાને તેમજ મને હેરાન કરે છે પણ રોહિલાના

કલમા (પ્રાર્થના) સાંભળીને અંદર આવવાની તેની હિંમત ચાલતી નથી. જેથી અમે સુખશાન્તિમાં રહીએ છીએ.'' ખરી રીતે આ રોહિલાને કોઈ બૈરી જ નહોતી. પણ તેની સ્ત્રી એટલે દુર્બુદ્ધિ એવું કહેવાનો બાબાનો હેતુ હતો. પ્રભુની પ્રાર્થના તથા આર્તનાદ બાબાને ગમતાં હતાં. તેથી જ તેમણે રોહિલાનો પક્ષ લીધો અને લોકોને પણ એ ત્રાસ સહન કરવાની આજ્ઞા આપી. પણ યોગ્ય સમય આવતાં જ એ ત્રાસ દૂર થવાનો જ હતો.

બાબાનાં અમૃત જેવાં અગિયાર વચનો : એક દહાડો આરતી થઈ રહ્યા પછી લોકો ઘેર જતા હતા ત્યારે બાબાએ તેમને સર્વને સંબોધીને નીચેનાં શીખવચનો કહ્યાં : ''તમે ગમે તે સ્થળે હો અગર ગમે તે કામ કરતાં હો પણ તે વેળા મારી આટલી વાત બરાબર સ્મરણમાં રાખજો કે તમે જે કંઈ કરો છો તે સર્વ હું જાણું છું. સર્વના હૃદયમાં હું બેઠો છું. સર્વનો ઈશ્વર હું છું. પ્રાણીમાત્રમાં-ચર-અચર જગતમાં હું વ્યાપેલો છું. આ વિશ્વના નાટકનો સૂત્રધાર જ હું છું. સર્વ પ્રાણીઓને તેમજ ત્રણે ગુણોના સામ્યનો ઉદ્‌ગમ મારામાંથી જ થયેલ છે. સર્વનો પ્રેરક, સર્જક, રક્ષક, સંહારક હું જ છું. મારી ભક્તિ કરનારને કોઈ કશી જ હાનિ કરી શકે તેમ નથી. પણ મને ભૂલી જનારને માયાના ચાબખાનો માર ખમવો પડશે. તમામ જીવ-જંતુ ચરાચર જગત મારું સ્વરૂપ મારો દેહ જ છે.''

આ કિંમતી-સુંદર વચનો સાંભળતાં જ મેં મારા ગુરુની જ સેવા કરવાનો મનમાં પાક્કો સંકલ્પ કર્યો. પણ શ્રી અણ્ણા ચિંચણીકરના મારે અંગેના પ્રશ્ન, જેનો ઉત્તર બાબાએ આપ્યો હતો તે મારા મનમાં ઘોળાવા લાગ્યો. બાબાએ તેને કહેલું તે પ્રમાણે થશે કે કેમ તેના વિચારે હું ચઢી ગયો. પણ પછીથી જે બન્યું હતું તે પરથી મારી ખાતરી થઈ કે બાબાનાં વચનો સાચાં જ હતાં. મને બીજી સરકારી નોકરી મળી. પણ તે થોડા સમયની જ હતી. તેથી તેમાંથી છૂટો થઈ હું મારા ગુરુ સાઈબાબાની સેવામાં જ નિયુક્ત થયો.

આ અધ્યાય સમાપ્ત કરતાં પહેલાં હું મારા વાચકોને ઊંઘ, આળસ, મનોવેગ, ઇન્દ્રિયોનાં રાગ ઇત્યાદિ આવરણોને દૂર કરી શ્રી સાઈબાબાની કથા એકધ્યાનથી વાંચવા-સાંભળવાની વિનંતી કરું છું. સૌ બાબા પર નિર્વ્યાજ

પ્રેમ રાખજો. ભક્તિની ગૂઢતા સમજજો. બીજા કોઈ સાધનમાં કદી પડશો જ નહિ. માત્ર શ્રી સાઈબાબાની આ કથા-શ્રવણના સાદા ઇલાજને જ પકડી રાખજો. એથી તમારું અજ્ઞાન નિર્મૂળ થશે અને નિ:શંક તમે મુક્તિ પામશો. લોભિયો ગમે ત્યાં ભટકતો હશે પણ તે સદા પોતાના દાટેલા ધન વિષેના વિચારોમાં જ મગ્ન રહેશે. એવી રીતે તમો સૌ ભક્તોના હૃદયમાં શ્રી સાઈબાબાનો જ સદા વાસ હજો.

હવે પછીના અધ્યાયમાં શ્રી સાઈબાબાના પ્રાગટ્યની કથા કહીશું.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજજનપ્રેરિતે ભકત હેમાડપંત વિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે ગ્રંથ-પ્રયોજનં નામ
ત્રીજો અધ્યાય: સંપૂર્ણ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુ સાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।

અધ્યાય ૪
શ્રી સાઈ સમર્થ અવતરણ

શ્રી ગણેશાય નમઃ । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ । શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમઃ । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમઃ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમઃ ।

ગયા અધ્યાયમાં શ્રી સાઈ સચ્ચરિત્રલેખનનું કામ કેવા સંજોગોમાં મને સોંપવામાં આવ્યું હતું તેનું વર્ણન કર્યું છે. હવે શિરડીમાં શ્રી સાઈબાબાનું પ્રથમ પ્રાગટ્ય કેમ થયું તે વર્ણવું છું :

સંતનું જીવનકાર્ય : ભગવદ્‌ગીતા – અધ્યાય ૪માં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું છે કે 'જ્યારે ધર્મનો લોપ થાય છે તથા અધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે સાધુઓની રક્ષા અર્થે, દુષ્ટોના નાશ માટે તથા ધર્મના પુનરુદ્ધાર સારુ હું યુગે યુગે અવતાર ધારણ કરું છું.'

પ્રભુનું જીવનકાર્ય જ એ છે. એ જ રીતે તેમના પ્રતિનિધિરૂપ સંત ઋષિમુનિઓ પણ યોગ્યકાળે અવતરે છે અને આ જીવનકાર્યમાં પોત-પોતાની રીતે સહાય કરે છે. દા.ત., જ્યારે દ્વિજ–બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો, વૈશ્યો પોતાના ધર્મ ભૂલી જાય છે અને જ્યારે શૂદ્રો એ ઉચ્ચ વર્ણના અધિકાર હાથમાં લઈ બેસે છે, જ્યારે ધર્મગુરુઓ અપમાનિત થાય છે, જ્યારે દરેક જણ પોતે જ ભારે વિદ્વાન છે એવું માનવા લાગે છે, જ્યારે લોકો નિષિદ્ધ ભોજન તથા માદક પીણાં પીવા લાગે છે, જ્યારે લોકો ધર્મના નામે દુષ્ટતા આચરે છે, જ્યારે જુદી જુદી જાતિના લોકો અંદર અંદર ઝઘડે છે, જ્યારે બ્રાહ્મણો સંધ્યા-વંદન તથા અન્ય વેદોક્ત કર્મકાંડ તથા ધાર્મિક ક્રિયાકર્મ કરતા બંધ થાય છે, જ્યારે ત્યાગીઓ ઈશ્વર-ધ્યાનમાં બેસવાનું ભૂલી જાય છે, જ્યારે માણસો ધન-પરિવાર તથા પત્નીને જ પોતાનું સર્વસ્વ માનવા લાગે છે અને મુક્તિનો સત્ય પંથ છોડી દે છે – તે સમયે સંતો પ્રગટે છે અને આચરણ તથા વાણી

વડે આ દરેકને ઠેકાણે લાવવા પ્રયત્ન કરે છે. તેઓ દીવાદાંડી જેવી જનસેવા કરે છે અને સમાજને સાચે માર્ગે–સત્ય પંથે દોરે છે. આ રીતે ઘણા સંતો– નિવૃત્તિ, જ્ઞાનદેવ, મુક્તાબાઈ, નામદેવ, ગોરા કુંભાર, ગોમાઈ, એકનાથ, તુકારામ, નરહરિ, નરસીબાઈ, સજ્જન કસાઈ, સાવતા, રામદાસ ઇ.સંતો વિવિધ યુગમાં પ્રગટ થયાં છે અને લોકોને સત્પંથે વાળ્યાં છે. એ જ રીતે છેલ્લે શિરડીના સાઈબાબા પ્રગટ થયા.

પવિત્ર તીર્થ શિરડી : અહમદનગર જિલ્લામાં આવેલ પવિત્ર ગોદાવરી નદીના બંને તીર ખૂબ સદ્‌ભાગી છે. કેમ કે જ્ઞાનદેવ જેવા ઘણાયે પરમ સંતોનો જન્મ ત્યાં જ થયો છે. એ ભૂમિએ જ તેમને પાળ્યા–પોષ્યા છે. શિરડી પણ અહમદનગર જિલ્લાના કોપરગાવ તાલુકામાં જ આવેલું છે. કોપરગાવ પાસેની ગોદાવરી નદી પાર થઈને જ શિરડીનો માર્ગ જાય છે. ત્રણ કોશ–નવેક માઈલ ચાલ્યા બાદ નીમગાવ આવે છે જ્યાંથી શિરડી સામે જ દેખાય છે. કૃષ્ણાનદીના કાંઠા પર ઔદુંબર, ગાણગાપુર, નૃસિંહવાડી જેવાં પવિત્ર-પ્રસિદ્ધ તીર્થ આવેલાં છે. જેમ ભક્ત દામાજી પંત પંઢરપુર નજીકના મંગળપુરમાં, જેમ સમર્થ રામદાસ સજ્જનગઢમાં, જેમ નરસિંહસરસ્વતી નરસોબાવાડીમાં થયા છે તેમ જ સાઈબાબા શિરડીમાં થયા અને લોકોને સુખી કર્યાં છે.

સાઈબાબાનું વ્યક્તિત્વ : સાઈબાબાને લીધે જ શિરડી અગત્યનું સ્થળ બન્યું છે. હવે સાઈબાબાનું વ્યક્તિત્વ કેવું હતું તે જોઈએ. આ દુસ્તર સંસાર તેમણે જીત્યો હતો. માનસિક શાન્તિ તેમનું આભૂષણ હતું. પોતે ડહાપણનો ભંડાર હતા અને વૈષ્ણવ ભક્તોનું આશ્રય-સ્થાન હતા. કર્ણ જેવા દાની હતા. સર્વ સારના સારોત્તમ હતા. ક્ષણિક વસ્તુ પર તેમને ભાવ નહોતો. તે સદા આત્મદર્શનમાં જ મસ્ત રહેતા. આ લોક કે પરલોકની કોઈ ચીજ પર તેમને મુદ્દલ રાગ નહોતો. તેમનું અંતર અરીસા જેવું ચોખ્ખું હતું. તેમની વાણી સદા અમૃતની ધારા જેવી મીઠી હતી. તેમની નજરમાં રંક તેમજ રાય સૌ સરખાં જ હતાં. માનાપમાનની તેમને પડી નહોતી. પ્રાણીમાત્રના તે પ્રભુ

હતા. પોતે છૂટથી સૌને મળતા તથા વાતો કરતા હતા. તે ગઝલોનાં ગીત સાંભળતા તેમજ નરનારીના નાચ-તાલ પણ નિરખતા હતા છતાં તેમની માનસિક શાન્તિ-સમાધિ અવિચળ રહેતી. તેમના મુખમાં સદા અલ્લાનું નામ ગુંજતું. જ્યારે જગત જાગતું હોય ત્યારે પોતે ઊંઘતા અને જ્યારે દુનિયા ઊંઘતી હોય ત્યારે પોતે જાગતા. સમુદ્ર જેવું વિશાળ શાંત તેમનું પેટ હતું. તેમનો (વાનપ્રસ્થસંન્યાસ) આશ્રમ ક્યાં હતો અગર તેમના કર્મનો પ્રકાર કેવો હતો તે કોઈ જાણી શક્યું નથી. તે એક જ સ્થળે (દ્વારકામાઈમાં) રહેતા હતા. છતાં સમગ્ર જગતમાં ચાલી રહેલી પ્રવૃત્તિની તેમને ખબર હતી. તેમનો દરબાર ભવ્ય હતો. નિત્ય સેંકડો કથા પોતે ભક્તોને કહેતા હતા છતાં તેમનું મૌનવ્રત અખંડ જ હતું. પોતે સદા મસીદની દીવાલને ટેકે જ બેસતા અને સવાર, બપોર, સાંજ લેંડીબાગ તથા ચાવડીમાં જતા. એ છતાં સદા આત્મસ્થ જ રહેતા. પોતે સિદ્ધ હતા અને સૌને રાજી કરતા. આવા નમ્ર, શાંત, નિરભિમાની હતા અને સૌને રાજી કરતા. આવા મહાન સાઈબાબા હતા. સાઈબાબાના પદન્યાસથી શિરડીની ભૂમિ ભારે ગૌરવવંત બની.

જેમ જ્ઞાનદેવ આળંદીને, જેમ એકનાથે પૈઠણને ઉન્નત બનાવ્યું તેમ જ સાઈબાબાએ શિરડીને ઉચ્ચ પદ આપ્યું છે. સાઈબાબાના પવિત્ર ચરણની રજ જેના પર પડેલી છે એવી શિરડીની ભૂમિ, પથ્થર, ઘાસ, પાન પણ ધન્ય બન્યાં છે. એમ ભક્તોને માટે તો શિરડી બીજું પંઢરપુર, જગન્નાથ, દ્વારકા, કાશી-બનારસ, રામેશ્વર, નાસિક-ત્ર્યંબકેશ્વર, ઉજ્જૈન-મહાકાળેશ્વર, કે મહાબળેશ્વર - ગોકર્ણ જ બનેલું છે. શિરડીમાં થયેલો સાઈબાબાનો સત્સંગ જ અમારાં વેદ તથા તંત્ર છે, જે વડે અમે સંસારમાં શાન્તિ પામ્યા અને આત્મદર્શન સરળ બન્યું. શ્રી સાઈબાબાનાં દર્શન જ અમારી યોગ્ય-સાધના હતી. તેમની જોડેની વાતચીત દ્વારા જ અમારાં પાપ-તાપ નષ્ટ થયાં. તેમની પગચંપી-ચરણસેવાને અમે ત્રિવેણી-સ્નાન ગણતા હતા. તેમના ચરણોદકના પાનથી અમારી વાસના નષ્ટ થતી. તેમની આજ્ઞા અમારે મન વેદ સમાન હતી. તેમની ઉદી-પ્રસાદથી અમે પવિત્ર થતા. સાઈબાબા જ અમારા સુખદાતા

રામ તથા કૃષ્ણ હતા. અમારા પરબ્રહ્મ પણ તે જ હતા. પોતે દ્વંદ્વથી પર હતા, જેથી આશા-નિરાશા અગર અભિમાન તેમને સ્પર્શ કરી શકતાં નહિ. તેઓ સત્-ચિત્-આનંદમાં જ સદા મસ્ત રહેતા. તેમનું કેન્દ્ર શિરડી હતું, છતાં પણ તેમની કર્મભૂમિ પંજાબથી માંડી ઠેઠ કલકત્તા સુધીના ઉત્તર ભારત, ગુજરાત, દક્ષિણ, કાનડા ઇ. સુધી વિસ્તરેલી હતી. આમ બાબાની કીર્તિ ખૂબ દૂર સુધી પ્રસરી. જેથી તેમના દર્શનાર્થે લોકો સઘળેથી આવતા અને સુખી થતા. પુણ્યવાન તેમજ પાપીઓ–સર્વનાં ચિત્ત તેમનાં દર્શનમાત્રથી નિર્મળ બનતાં હતાં. પંઢરપુરમાં વિઠ્ઠલ-રખુમાઈનાં દર્શનથી ભક્તોને જે અજોડ આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે તેવો જ આનંદ લોકોને અહીં મળતો હતો. આમાં મુદ્દલ અતિશયોક્તિ નથી. આ વિષયમાં ભક્તો જે કહે છે તે સત્ય માનજો.

ગૌલી બાવાને આપેલી ખાતરી : આશરે ૯૫ વર્ષના એક ગૌલી બાવા નામે વૃદ્ધ ભક્ત પંઢરીના વારકરી હતા. તે આઠ માસ પંઢરપુરમાં જ રહેતા અને આષાઢ થી કારતક સુધીના ચાર માસ ગંગાકાંઠે વસતા હતા. પોતાનો સરસામાન ઊંચકવા પોતે એક ગધેડું સાથે રાખતા અને તેમનો બીજો સહચારી તેમની જોડે એક શિષ્ય રહેતો. દર વર્ષે તે પંઢરપુરની વારી-યાત્રા કરતા ત્યારે માર્ગમાં પોતે શિરડી આવતા અને સાઈબાબાનાં દર્શન કરતા. બાબા પર તેમને ગાઢ પ્રેમ હતો. બાબાને બતાવી તે કહેતા, ''ખરેખર અનાથના દયાળુ બેલી આ પંઢરીનાથ વિઠ્ઠલનો જ અવતાર છે.'' આ ગૌલી બાવા વિઠોબાના વૃદ્ધ ભક્ત હતા. તેમણે પંઢરીની ઘણી યાત્રા કરી હતી. સાઈબાબા સાચા પંઢરીનાથ છે એવી તેમણે ખાતરી આપી હતી.

સ્વયં વિઠ્ઠલનાથનું દર્શન : સાઈબાબા પ્રભુનાં નામસ્મરણના તથા કીર્તનના ભારે રસિયા હતા. 'અલ્લા માલિક' એમ પોતે સદા રટતા હતા તેમજ લોકોને પોતાની પાસે બોલાવીને એક સપ્તાહ–૭ દિવસ નામ સંકીર્તન કરાવતા હતા. બાબાએ એક વાર દાસગણુ મહારાજને નામ-સપ્તાહ કરવાની આજ્ઞા કરી ત્યારે દાસગણુ મહારાજે કહ્યું : 'હું નામસપ્તાહ તો કરું, પણ છેલ્લે સાતમે દહાડે વિઠ્ઠલ પોતે પ્રગટ થઈ દર્શન દે તેની આપ ખાતરી આપો.

એ વેળા બાબાએ તેની છાતી પર હાથ મૂકી ખાતરી આપી કે 'વિઠ્ઠલ જરૂર દર્શન દેશે. પણ તારી સાચી ગાઢ ભક્તિ હોવી જોઈએ. ડાકોરનાથનું ડાકોર, વિઠ્ઠલનું પંઢરપુર, કૃષ્ણ-રણછોડનું દ્વારકા એ સૌ આ શિરડી જ છે. *તેથી દૂર દ્વારકા જવાની જરૂર નથી. વિઠ્ઠલ કોઈ બીજે સ્થળેથી શું અહીં પધારવાના છે ? તે તો અહીં જ છે. માત્ર જ્યારે ભક્ત પ્રેમ-ભક્તિથી ઘેલો બને છે ત્યારે અહીં શિરડીમાં જ વિઠ્ઠલ જાતે દર્શન દે છે.''

ઉપર કહેલું નામસપ્તાહ પૂરું થયું ત્યારે વિઠ્ઠલ પોતે અજબ રીતે પ્રગટ થયા હતા. સ્નાન કરીને નિયમ મુજબ કાકાસાહેબ દીક્ષિત ધ્યાન માટે બેઠા ત્યારે તેમને વિઠ્ઠલ-સ્વરૂપનું દર્શન થયું. બપોરે જ્યારે તે બાબાનાં દર્શને ગયા ત્યારે બાબાએ સીધો જ તેને પ્રશ્ન કર્યો : ''વિઠ્ઠલ પાટીલ આવ્યો હતો ને ? તે તેનાં દર્શન કર્યાં ? તે ભારે રખડુ છે. માટે તેને મજબૂત પકડી રાખજે. જેવો તું બેધ્યાન બનીશ તેવો જ એ નાસી જશે.'' આમ સવારે ધ્યાનવેળા વિઠ્ઠલનાં દર્શન થયાં, અને બપોરે બાબાએ તે જ વાત કરી. તે જ દહાડે બપોર પછી બીજા લોકોને પણ વિઠ્ઠલ-દર્શન થયાં. કોઈ ફેરીઓ વિઠોબાની પચીસ-ત્રીસ છબીઓ વેચવા આવ્યો. જે સ્વરૂપમાં કાકાસાહેબને વિઠ્ઠલ-દર્શન થયાં હતાં તેવું જ છબીમાં પણ વિઠ્ઠલ-સ્વરૂપ હતું. એ છબી જોતાં જ બાબાના શબ્દો કાકાસાહેબ દીક્ષિતને યાદ આવ્યા અને તેને સાનંદાશ્ચર્ય થયું. ત્યાં જ તેમણે વિઠોબાની એક છબી ખરીદી અને પોતાની પૂજાની ઓરડીમાં તે રાખી.

ભગવંતરાવ ક્ષીરસાગરની કથા : આ કથા પરથી બાબાની વિઠ્ઠલ પર

*થાણાના નિવૃત્ત મામલતદાર શ્રી બી.વી. દેવે શોધ કરી સાબિત કર્યું છે કે ''દ્વારકાની દક્ષિણ હદના કેન્દ્ર સમા પંઢરપુરની જ હદમાં શિરડી આવેલું છે, તેથી શિરડી જ દ્વારકા છે. ભારતવર્ષના ઇતિહાસના લેખક શ્રી નારાયણ અય્યરે સ્કંદ-પુરાણની, જે હકીકત આપેલી છે તે મેં વાંચી છે. તેમાં લખ્યું છે કે ધર્મ-અર્થ-કામ-મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થ સાધવા માટે બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વૈશ્ય-શૂદ્ર એ ચારે વર્ણને છૂટ મૂકેલી છે. વિદ્વાનોએ દ્વારકાને ક્ષેત્ર ગણ્યું છે. શિરડીમાં બાબાની મસીદમાં આ ચારે વર્ણ જ નહિ પણ ત્યાં હરિજનો તથા ભાગોજી સિંધિયા જેવા પતિયાને પણ પ્રવેશની છૂટ હતી તેથી જ એ મસીદનું નામ દ્વારકા પડેલું છે.''

કેવી પ્રીતિ હતી તે સમજાય છે. ભગવંતરાવના પિતા વિઠોબાના ભક્ત હતા. પ્રતિ વર્ષ તે પંઢરપુર વિઠોબાની વારી કરતા. ઘરમાં પણ વિઠોબાની મૂર્તિ રાખી તે પૂજા કરતા. પિતાના ગુજરી ગયા પછી ભગવંતરાવે આ વારી, પૂજા-શ્રદ્ધા એ સર્વ બંધ કર્યું. એક વાર ભગવંતરાવ શિરડી આવ્યા ત્યારે બાબાએ તેના પિતાને યાદ કર્યા ને બોલ્યા : ''તારા પિતા મારા મિત્ર હતા. તેથી જ તને મેં અહીં ખેંચી આણ્યો છે. તું મને કદી નૈવેદ્ય જ ધરતો નથી. જેથી વિઠ્ઠલને તથા મને ભૂખે મારે છે. માટે જ મેં તને અહીં બોલાવ્યો છે. તને મારે કહેવું શું ? હવે પછી પૂજા કર્યા વિના રહીશ નહિ.'' તે દહાડાથી ભગવંતરાવ પૂજા કરતા થયા.

દાસગણુનું પ્રયાગ-ત્રિવેણીસ્નાન : ગંગા-યમુનાના સંગમ-સ્થાન પ્રયાગમાં પવિત્ર તીર્થસ્થાનને હિંદુઓ ખૂબ પુણ્યવંત માને છે. તેથી જ કુંભમેળા વખતે એ પવિત્ર સ્નાન માટે જવા લાખો યાત્રાળુઓ ત્યાં એકઠા થાય છે. એક વાર આ સ્નાન માટે ત્યાં જવા દાસગણુને મન થયું અને બાબાની રજા માગવા આવ્યા. ત્યારે બાબા બોલ્યા : ''તારે એટલે બધે દૂર જવાની જરૂર નથી. જો આપણું પ્રયાગ તો અહીં જ છે, મારી વાત માને જો.'' અને અજબ ચમત્કાર થયો. જેવું દાસગણુએ બાબાના ચરણમાં માથું મૂક્યું, તેવા જ બાબાના પગના બન્ને અંગૂઠામાંથી ગંગા-જમનાના જળનો પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. આ ચમત્કાર દેખતાં જ દાસગણુ તો પ્રેમ-ભક્તિમાં મગ્ન બની ગયા અને તેનાં બન્ને નેત્રમાંથી હર્ષાશ્રુ વહેવા લાગ્યાં. તેના અંતરમાં પ્રેરણા થઈ આવી અને ત્યાં જ બાબાની આ લીલાનું એક પ્રેમપૂર્ણ ભજન સ્વતઃ સ્ફૂર્યું અને તે તેમણે ગાઈ સંભળાવ્યું.

સાઈબાબાનું શિરડીમાં પ્રથમ પ્રાગટ્ય : સાઈબાબાનાં માતા-પિતા, જન્મ કે જન્મસ્થાન એ કશાની કોઈને કંઈ જ ખબર નથી. આ વિષે ઘણી તપાસ થયેલી છે. અને તે બાબતના અનેક પ્રશ્નો બાબાને ભક્તોએ તેમજ અન્ય લોકોએ પૂછ્યા છે. પણ હજુ સુધી કશો સંતોષકારક ઉત્તર મળ્યો નથી. આ બાબતની અમને પણ કંઈ માહિતી નથી. સામાન્ય માનવીની જેમ નામદેવ

તથા કબીરનો જન્મ થયો નથી. મોતીની છીપમાંથી તેઓ જાણે હાથ લાગ્યા હતા એમ કહેવાય છે. ભીમરથી નદીમાં નામદેવ ગોમાઈને હાથ આવ્યા અને ભાગીરથી નદીમાં કબીર જુલાહાને હાથ લાગ્યા. એવું જ સાઈબાબાનું પણ બન્યું છે. પેલા લીંબડાના વૃક્ષ નીચે સોળ વર્ષના યુવાન-બાળરૂપ સાઈબાબા ભક્તો માટે પ્રગટ થયા. એ વેળા તેમનામાં પૂર્ણ બ્રહ્મજ્ઞાન હતું. સ્વપ્નમાં પણ તેમને સંસારી પદાર્થની કામના નહોતી. માયાને તેમણે લાત મારી હતી અને મુક્તિ તો તેમના ચરણની દાસી હતી. શિરડીની અતિ વૃદ્ધ ડોશી નાના ચોપદારની મા તેમનું આવું વર્ણન આપતાં હતાં : આ તમારો રૂપાળો ગોરો યુવાન જાણે લીંબડાના ઝાડ તળે આસન વાળીને બેઠો હતો. ટાઢ-તડકાને અવગણી, આવું ભારે તપ કરનાર આ તરુણને દેખીને ગામના લોકો ખૂબ આશ્ચર્ય પામ્યા. દહાડે તે કોઈનો સંગ કરતો નહિ. રાત્રે તે કોઈથી ડરતો નહીં. લોકોને કુતૂહલ થતું કે આ યુવાન ક્યાંથી આવ્યો હશે ? તેનું સ્વરૂપ તથા લક્ષણ એવાં મોહક હતાં કે એક વાર પણ નજરે પડતાં જ તે સૌને વહાલો લાગતો હતો. તે કોઈને ઘેર જતો નહિ. લીંમડાના વૃક્ષ તળે જ કાયમ બેસી રહેતો. બહારથી જોતાં તે એક જાચક જ લાગતો. પણ તેની દિન-ચર્યા જોતાં તે સાચે જ કોઈ મહાપુરુષ હશે એમ જણાતું હતું. તે વૈરાગ્યની મૂર્તિ હતો. સૌને મન તે કુતૂહલનો ભારે વિષય બન્યો હતો. એક દહાડો એવું બન્યું કે એક ભક્તના શરીરમાં ખંડોબા દેવ આવ્યા. ત્યારે લોકોએ તેમને પૂછ્યું 'દેવ, આ બાલક કયા પુણ્યવંત પિતાનો પુત્ર છે. અને તે ક્યાંથી આવે છે તે જરા જોઈને આપ કહેવા કૃપા કરશો ?'' દેવ ખંડોબાએ એક કોદાળી મંગાવી અને ચોક્કસ સ્થાન ખોદવાનું કહ્યું. ત્યાં ખોદતાં નીચેથી ઈંટો મળી. ખસેડતાં એક સપાટ પથ્થર દેખાયો અને એ પથ્થર ઊંચક્યો ત્યારે નીચે સીડીનો માર્ગ જોયો. સુંદર ચારે બાજુ ચાર દીવા જલતા હતા. સીડીથી નીચે ઉતરતાં ગોમુખી આકારનું એક ભોંયરું જોયું. લાકડાનાં પાટિયાં તથા ફૂલહાર દેખાયાં. પછી ખંડોબા આ બાળકને વિવિધ પ્રશ્નો પૂછવા લાગ્યા. પણ આ બાળકે એટલો જ ઉત્તર આપ્યો કે ''આ સ્થાન મારા ગુરુનું છે. આ સ્થળ જ મારું પવિત્ર વતન છે. આ ગુફાને તમે સંભાળજો.'' એથી લોકોએ

પેલું ભોંયરું તથા માર્ગ અગાઉની માફક બંધ કરી દીધાં. પીપળો તથા ઉંબરો જેમ પવિત્ર વૃક્ષ છે તેમ જ આ લીંબડાના વૃક્ષને બાબા પવિત્ર ગણતા અને તેને ખૂબ ચાહતા હતા. મહાળસાપતિ તથા શિરડીના અન્ય ભક્તો આ સ્થળને બાબાના ગુરુનું સમાધિ-સ્થાન ગણે છે અને સર્વદા તેને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરે છે.

ત્રણ વાડા :

૧. લીંબડાના વૃક્ષની આસપાસની જમીન શ્રી હરિ વિનાયક સાઠેએ ખરીદી લીધી અને એ સ્થળ પર જે મકાન બાંધ્યું તે 'સાઠેનો વાડો' એ નામે પ્રસિદ્ધ થયું. એ વેળા શિરડી આવનાર સર્વ યાત્રીઓનું આ વાડો જ વિશ્રાંતિસ્થળ–ઉતારો બન્યું હતું. લીંબડાના વૃક્ષની આસપાસ ઓટલો બાંધી પગથિયાં ચણી લીધાં છે. આ પગથિયાં નીચે દક્ષિણાત્રિભુજ એક ગોખલો છે જેના સામે આ ઓટલા પર ભક્તો પૂર્વાભિમુખ બેસે છે. એવું મનાય છે કે આ સ્થળે ગુરુવારે અગર શુક્રવારે જે ભક્તો અગરબત્તી કે ધૂપ બાળશે તે ઈશ્વર-કૃપાથી સુખી થશે. આ વાડો બહુ જૂનો-જીર્ણ થયો તેથી તેને સમરાવવાની જરૂર જ હતી. શિરડી સંસ્થાને તે સમરાવીને તેમાં કેટલાક સુધારા-વધારા કર્યા છે.

૨. સાઠેના વાડા પછી થોડાં વર્ષ બાદ દીક્ષિતનો વાડો બંધાયો. મુંબઈના સૉલિસિટર કાકાસાહેબ દીક્ષિત વિલાયત-ઇંગ્લૅંડ ગયેલા. ત્યાં અકસ્માત થતાં તેમના પગને ઈજા થઈ હતી. પગની એ જોડ કોઈ ઉપાયથી દૂર થતી નહોતી. ત્યારે નાનાસાહેબ ચાંદોરકરે તે સારુ સાઈબાબા પાસે જવાની તેમને સલાહ આપી. તેથી સન ૧૯૦૯માં તેઓ સાઈબાબા પાસે આવ્યા. બાબાને વિનંતી કરી, ''આપ મારા પગની આ જોડની સાથે મારા મનની પંગુતા પણ નિવારો.'' શ્રી સાઈબાબાનાં દર્શનથી તથા બોધથી તેમને એટલો બધો આનંદ થયો કે શિરડીમાં રહેવાનો તેમણે સંકલ્પ કર્યો. તેથી પોતાને તેમજ અન્ય ભક્તોને ઉતરવા સારુ તેમણે આ વાડો શિરડીમાં બાંધ્યો. આ મકાનના પાયા તા. ૧૦-૧૨-૧૯૧૦માં નાખ્યાં. તે જ દિવસે નોંધવાયોગ્ય બીજા બે અગત્યના

બનાવ શિરડીમાં બન્યા: અ. દાદાસાહેબ ખાપર્ડેને બાબાએ ઘેર જવા રજા આપેલી તે તથા બ. ચાવડીમાં રાત્રિની આરતીનો પ્રારંભ પણ તે જ દિવસથી થયો. જ્યારે વાડો પૂરો બંધાઈ રહ્યો ત્યારે સર્વ ધાર્મિક વિધિ સાથે સને ૧૯૧૧માં ત્યાં રામનવમીના પવિત્ર દિને વાસ્તુ થયું.

૩. એ પછી આજે વિશાળ ભવ્ય મહેલાત જેવી ઇમારત – ત્રીજો વાડો નાગપુરના પ્રખ્યાત લક્ષાધિપતિ બુટીએ બંધાવ્યો. આ મકાન પર તેમણે ઘણાં નાણાં ખર્ચ્યાં છે. આ વાડામાં જ બાબાના દેહને સમાધિ લેવડાવી છે. તેથી આ નાણાંનો પૂરો સદ્ઉપયોગ થયો છે. આ વાડાને જ આજે સમાધિ-મંદિર કહે છે. આ સમાધિ-મંદિરના સ્થળે અગાઉ એક બાગ હતો, જેની બાબા જ પાણી પાઈને સંભાળ રાખતા હતા. અગાઉ જે સ્થળે કંઈ નહોતું ત્યાં આમ આ ત્રણ વાડા બંધાયા. આ ત્રણમાંથી સાઠેનો વાડો જ અગાઉના સમયમાં સૌને ભારે ઉપયોગી થયો હતો.

વામન તાત્યાની સહાય વડે સાઈબાબાના હાથે રચાયેલા ઉપર કહેલા બાગની, શિરડીમાં અલ્પ સમય સારુ બાબા અલોપ થયાની તથા ચાંદ પાટીલની જાન જોડે બાબા પુન: આવ્યાની, દેવીદાસ-જાનકીદાસ તથા ગંગાગીરના સત્સંગની, મહોદ્દીન તંબોલી જોડેની કુસ્તીની, મસીદમાં વાસની, ડેંગળે તથા અન્ય ભક્તોના પ્રેમની તથા અન્ય પ્રસંગોની કથા આવતા અધ્યાયમાં વર્ણવીશું.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભક્ત હેમાડપંત વિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે 'શ્રી સાઈ સમર્થ અવતરણ'
નામ ચોથો અધ્યાય: સંપૂર્ણ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુ સાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।

અધ્યાય ૫
શ્રી સાઈ પુન: પ્રાગટ્ય

શ્રી ગણેશાય નમ: । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમ: । શ્રી ગુરુભ્યો નમ: ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમ: । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમ: ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમ:।

છેલ્લા અધ્યાયમાં વર્ણવ્યા મુજબ સાઈબાબા અલોપ થયા પછી પુન: શિરડી ક્યારે આવ્યા તેનું વર્ણન પ્રથમ કરું છું.

ચાંદ પાટીલની જાન સાથે બાબા શિરડી આવ્યા : નિઝામ રાજ્યના ઔરંગાબાદ જિલ્લામાં ધૂપ નામે ગામમાં ચાંદ પાટીલ નામે એક મુસ્લિમ ગૃહસ્થ રહેતો હતો. ઔરંગાબાદ જતાં એક વાર તેની ઘોડી ખોવાઈ ગઈ. બે મહિના સુધી તેણે ખૂબ ઝીણવટથી તલાસ કરી પણ ઘોડી હાથ લાગી નહિ. નિરાશ થઈ જીન ખભા પર નાંખી તે ઔરંગાબાદ પાછો ફરતો હતો. સાડા ચારેક ગાઉ (કોસ) ચાલ્યા પછી માર્ગમાં એક ઘટાદાર આંબાના વૃક્ષ પાસે તે આવ્યો તો તેના થડ નજીક એક નરરત્નને બેઠેલા તેણે જોયા. તેમને માથે ટોપી તથા અંગે કફની હતી અને બગલમાં સટકો (નાનો જાડો ધોકો) હતો. ચલમ પીવાની તે તૈયારી કરતા હતા. તેણે ચાંદ પાટીલને પાસે બોલાવ્યો અને ચલમના બે દમ લઈ જરા થાક ખાવાનું તેને કહ્યું. ત્યારે ચાંદ પાટીલ બોલ્યો: ''મારી ખોવાયેલી ઘોડીને હું ગોતવા નીકળ્યો છું.'' એટલે આ ફકીરે તેને કહ્યું : ''પાસેના નાળામાં તારી ઘોડીની તપાસ કર.'' ચાંદે ત્યાં જઈને જોયું તો ભારે અચંબા વચ્ચે પોતાની ઘોડીને ત્યાં ચરતી જોઈ. એથી આ ફકીર કોઈ સામાન્ય માનવી નથી, પણ કોઈ ભારે ઓલિયા (સંત) છે એમ તેને લાગ્યું. ઘોડીને દોરીને તે આ ફકીર પાસે લઈ આવ્યો. ચલમ તો પીવા માટે તૈયાર હતી પણ તેમાં બે વસ્તુ ખૂટતી હતી :

૧) તેની સારી ભીંજવવા પાણી નહોતું. ૨) ચલમ સળગાવવા દેવતા

નહોતો. ફકીરે પોતાનો ચીપિયો લઈ જમીનમાં ખોડી દીધો. જેથી લાલચોળ અંગારો બહાર નીકળ્યો, જે ઉપાડીને ચલમ પર મૂકી દીધો. પછી તેમણે જમીન પર સટકો પછાડ્યો, જેથી ભૂમિમાંથી પાણી વહેવા લાગ્યું. તે જળમાં પેલી સારી ભીંજવી નીચોવીને ચલમ પર વીંટી. આમ બધું તૈયાર થતાં તેમણે ચલમના દમ લીધા અને પછી ચાંદને તે પીવા આપી. આ જોઈને ચાંદ પાટીલ તો ભારે વિસ્મય પામ્યો અને પોતાને ઘેર પધારી જમવા માટે આ અજબ ફકીરને વિનતિ કરવા લાગ્યો. બીજે દહાડે આ સાઈ પાટીલના ઘેર ગયા અને થોડા દહાડા તેને ત્યાં જ રહ્યા. આ પાટીલ ધૂપ ગામનો તલાટી હતો. તેના સાળાનું વેવિશાળ શિરડીમાં કર્યું હતું અને તુરતમાં જ તેનાં લગ્ન લેવાયાં તેથી પાટીલે શિરડી જાન લઈ જવાની તૈયારી કરી. જાન સાથે આ ફકીર પણ શિરડી આવ્યા. લગ્ન તો નિર્વિઘ્ન ઉકલી ગયાં. જાન પણ ધૂપ ગામ પાછી ગઈ. પણ આ ફકીર શિરડીમાં જ રોકાયા અને કાયમને માટે તેમણે ત્યાં જ નિવાસ કર્યો.

આ ફકીરનું નામ સાઈ કેમ પડ્યું ? ઉપર કહેલી જાન શિરડી આવીને આમ બહાર ખંડોબાના દેવળ પાસેના ભગત મહાળસાપતિના ખેતરમાં એક વડલા નીચે ઊતરી. જાનનાં ગાડાં ખંડોબાના દેવળ પાસે છૂટ્યાં અને જાનવાળા એક પછી એક ગાડામાંથી ઊતર્યા. આ ફકીરને ઊતરતા જોઈ ભગત મહાળસાપતિએ કહ્યું : ''યા. સાઈ.'' (આવો. સાઈ.) અને તેમનો સત્કાર કર્યો. બીજા પણ તેમને સાઈ નામે જ બોલાવવા લાગ્યા. ત્યારથી આ ફકીર સાઈ નામે પ્રસિદ્ધ થયા.

અન્ય સંતોનો સત્સંગ : આમ સાઈબાબા શિરડી પધારી મસીદમાં રહેવા લાગ્યા. પોતે શિરડી પધાર્યા તે પહેલાં ઘણાં વર્ષથી દેવીદાસ નામે એક સાધુ શિરડી આવીને રહેતા હતા. તેમનો સત્સંગ બાબાને બહુ ગમતો. તેમની જોડે મારુતિના મંદિરમાં તેમ જ ચાવડીમાં બાબા રહ્યા હતા તેમજ કેટલોક સમય એકલા પણ રહ્યા હતા. એ પછી જાનકીદાસ નામે એક બીજા સંત શિરડીમાં આવીને રહ્યા. એમની જોડે પણ બાબા કથાવાર્તામાં ઘણો

સમય ગાળતા હતા. કેટલીક વાર જાનકીદાસ બાબા પાસે મસીદમાં આવીને પણ બેસતા હતા. વળી પુણતાંબેના ગંગાગીર નામે એક વૈશ્ય ગૃહસ્થ સંત હતા. તે પણ ઘણી વાર શિરડી આવતા હતા. એવામાં એક વાર પોતે ઉછેરેલા બાગને પાણી પાવા સારુ બન્ને હાથમાં પાણીના ઘડા ઊંચકીને જતા. સાઈબાબાનાં તેમને દર્શન થયાં. તેવા જ તે બોલી ઊઠ્યા : ''શિરડી ભાગ્યવંત છે કે તેને આવું રત્ન મળી ગયું છે. આજે તે ભલે પાણી ભરે, પણ તે કોઈ સામાન્ય માનવી નથી. શિરડી ભાગ્યવંત તથા પુણ્યવંત છે, તેથી જ તેને આ રત્ન લાધ્યું છે.'' વળી અક્કલકોટકર મહારાજના શિષ્ય પધાર્યા ત્યારે ત્યાં બાબાને દેખતાં જ તેમણે બધાને કહ્યું હતું : 'ખરેખર, આ અમૂલ્ય રત્ન છે. પોતે સામાન્ય માનવી જેવા દેખાય છે, પણ તે ગર-પથ્થર નથી; પણ રત્ન છે. આ વાતની ખાતરી તમને ભવિષ્યમાં થશે.' એટલું સૂચન કર્યા પછી તે યેવલા પાછા ગયા હતા. શ્રી સાઈબાબા યુવાન હતા તે સમયના તેમના વિષે આનંદનાથ જેવા સંતના આ બોલ હતા.

શ્રી સાઈબાબાનો પોષાક તથા નિત્યક્રમ : યુવાનીમાં બાબા માથા ઉપર વાળ વધારતા. કદી માથું મુંડાવતા નહિ. પોષાક પહેલવાન જેવો પહેરતા હતા. શિરડીથી ત્રણેક માઈલ દૂર રાહટા જતા. ત્યાંથી જાઈ, જુઈ, જેન્દૂ જેવા નાજુક ફૂલના છોડ લઈ આવતા અને મસીદ પાસે સૂકી જમીન ગોડીને એ છોડ તેમાં વાવતા હતા; જાતે પાણી પાતા હતા. વામન તાત્યા નામે એક કુંભાર ભકત તેમને નિત્ય માટીના જે ઘડા દેતો હતો એ ઘડા લઈ પાણી ભરી બાબા જાતે આ છોડને પાણી પાતા હતા. કૂવામાંથી જાતે પાણી ખેંચી ઘડા ભરી પોતે ખભે મૂકતા હતા. પકાવ્યા વિનાના કાચા ઘડા હોવાથી જેવા તે નીચે મૂકતા તેવા જ એ ફૂટી જતા. તેથી પેલો તાત્યા બીજે દહાડે વળી બે નવા ઘડા બાબાને દેતો. આ ક્રમ ત્રણ વર્ષ સુધી ચાલ્યો હતો. બાબાએ આવી નિત્યનિયમિત મજૂરી કરીને ત્યાં ફૂલછોડનો સારો બાગ બનાવ્યો હતો. એ સ્થાન પર આજે બાબાના સમાધિમંદિરની મોટી ઇમારત ઊભી છે; જ્યાં આજે અસંખ્ય ભકતો આવીને નિત્ય સમાધિનાં દર્શન-પૂજન કરે છે.

લીંબડાના વૃક્ષ નીચે સ્થાપેલી પાદુકાની કથા : *ભાઈ કૃષ્ણાજી અલીબાગકર નામે અક્કલકોટકર મહારાજનો એક ભક્ત નિત્ય અક્કલકોટકર મહારાજના ફોટાની પૂજા કરતો. એકવાર તેણે શોલાપુર જિલ્લામાં આવેલ અક્કલકોટ જઈને મહારાજની પાદુકાનાં દર્શન કરી તેનું પૂજન કરવાનો સંકલ્પ કર્યો. પણ ત્યાં જતાં અગાઉ તેને સ્વપ્ન આવ્યું: સ્વપ્નમાં અક્કલકોટકર મહારાજે પ્રગટ થઈ તેને કહ્યું 'ભાઈ, હવે મારો વાસ શિરડીમાં છે. ત્યાં જઈને તારી પૂજા મને અપર્ણ કરજે.'' એથી ભાઈ કૃષ્ણાજીનો વિચાર બદલાયો. તે શિરડી આવ્યો અને બાબાનું પૂજન કર્યું અને શિરડીમાં જ છ માસ રોકાયો તથા સુખી થયો. પોતાને થયેલ સ્વપ્નની યાદમાં તેણે પાદુકા તૈયાર કરાવી. શાકે ૧૮૩૪ (સને ૧૯૧૨)ના શ્રાવણ માસના શુભ દિને દાદા કેળકર તથા ઉપાસની મહારાજે રીતસર ધાર્મિક વિધિ કરાવી અને લીંબડાના વૃક્ષ નીચે તે સ્થાપિત કરી; તેનું નિત્ય પૂજન કરવા માટે એક દીક્ષિત બ્રાહ્મણને નિયુક્ત કર્યો અને તેની વ્યવસ્થા ભક્ત શ્રી સગુણમેરુ નાયકને સોંપી.*

(આ કથાનો પૂરો અર્થ : સાઈબાબાના મહાન ભક્ત થાણાના નિવૃત્ત મામલતદાર શ્રી બી.વી. દેવે આ બાબતની શ્રી સગુણ મેરુ નાયક તથા ગોવિંદ કમલાકર દીક્ષિત મારફત તપાસ કરી છે અને આ પાદુકાનો સળંગ ઇતિહાસ લખીને 'સાઈલીલા' માસિકના બીજા વર્ષના અંક ૧ ના પાન (૨૫) ૪૨ પર પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.)

શાકે ૧૮૩૪ (સને ૧૯૧૨)માં મુંબઈના ડૉક્ટર રામરાવ કોઠારે બાબાના દર્શનાર્થે શિરડી આવ્યા ત્યારે તેમના કમ્પાઉન્ડર તથા મિત્ર કૃષ્ણાજી અલીબાગકર પણ તેમની જોડે આવેલા હતા. આ કમ્પાઉન્ડર તથા ભાઈ કૃષ્ણાજીને, શ્રી સગુણમેરુનો તથા શ્રી જી.કે. દીક્ષિતનો પરિચય થયો. ચર્ચા કરતાં આ લોકોને એમ લાગ્યું કે સાઈબાબા પ્રથમ શિરડી આવ્યા અને આ પવિત્ર લીંબડા તળે બેઠા હતા એ પ્રસંગની યાદગીરી રહે તેવું કંઈક કરવું જોઈએ. તેથી બાબાની પાદુકા બનાવી તે સ્થળે સ્થાપના કરવાનો તેમણે સંકલ્પ કર્યો. પ્રથમ તો કોઈ સાદા પથ્થરની પાદુકા બનાવવા તેમણે ધારેલું પણ પેલા કમ્પાઉન્ડરે સૂચન કર્યું કે જો મારા શેઠ ડૉ. રામરાવ કોઠારેના કાને આ વાત નાંખીશું તો તે આ કામ માટે બહુ સુંદર પાદુકા તૈયાર કરાવશે. સૌને આ વાત ગમી. મુંબઈ જઈ તેણે ડૉ. કોઠારેની પાસે આ વાત મૂકી. ડૉક્ટરે શિરડી આવી પાદુકાનો નકશો દોર્યો અને ખંડોબાના મંદિરમાં જઈ આ નકશો ઉપાસની મહારાજને બતાવ્યો. તેમણે તેમાં કેટલાક સુધારા સૂચવ્યા અને પાદુકા પર કમળ, પુષ્પ, શંખ, ચક્ર, પુરુષ ઇ. દોરી આપ્યાં. એની સાથે આ પાદુકા ઉપર શ્રી બાબાની અજબ યોગશક્તિ તથા લીંબડાના વૃક્ષની મહત્તા દર્શાવતો નીચેનો શ્લોક પણ કોતરાવવા સૂચવ્યું.

સદા નિંબવૃક્ષસ્ય મૂલાધિવાસાત્, સુધાસ્રાવિણં તિક્તમપિ અપ્રિયં તમ્ ।
તરું કલ્પવૃક્ષાધિકં સાધયન્તં, નમામીશ્વરં સદ્ગુરું સાઈનાથમ્ ॥

(અર્થ : હું સદ્ગુરુ શ્રી સાઈનાથને પ્રણામ કરું છું, જેમણે આ લીંબડાના વૃક્ષના થડ પાસે પોતાના વાસ વડે એ કડવા તથા અપ્રિય લીંબડાને કલ્પવૃક્ષ કરતાં પણ ભારે સુધા વરસાવતો, અમૃત જેવો બનાવ્યો છે.)

ઉપાસની મહારાજના આ સૂચનનો સ્વીકાર થયો અને તે મુજબ અમલ થયો. ડૉકટરે પાદુકા મુંબઈમાં જ તૈયાર કરાવી અને કમ્પાઉન્ડર જોડે તે શિરડી મોકલી. શ્રાવણી પૂર્ણિમાને રોજ તેને સ્થાપન કરવાની બાબાએ આજ્ઞા આપી. તે દહાડે સવારે ૧૧ વાગે ખંડોબાના દેવળથી એક વરઘોડો કાઢી શ્રી જી.બી. દીક્ષિત પોતાના માથા પર ઊંચકી તે મસીદ-દ્વારકામાઈમાં લાવ્યા. 'આ તો પ્રભુનાં ચરણકમલ છે,' એમ બોલી બાબાએ આ પાદુકાને સ્પર્શ કર્યો અને લીંબડાના વૃક્ષ તળે જ તેનું સ્થાપન કરવાની આજ્ઞા આપી.

આને આગલે દહાડે મુંબઈના એક પાદશા શેઠ નામે પારસી ભકતે મનીઑર્ડરથી બાબાને પચીસ રૂપિયા મોકલ્યા હત. તે રૂપિયા બાબાએ આ પાદુકાસ્થાપનમાં વાપરવા આપી દીધા. આ સ્થાપનનો કુલ ખર્ચ (રૂા.૧૦૦/-) એક સો રૂપિયા થયો, જે માટે ઉઘરાણું કરીને રૂા. ૭૫. પોણોસો રૂપિયા એકઠા કર્યા હતા. પ્રથમનાં પાંચ વર્ષ તો શ્રી દીક્ષિતે નિત્ય આ પાદુકાપૂજન કર્યું અને

પછી આ પૂજન લક્ષ્મણ કાયેશ્વર જખડી કરતા હતા. અહીં દીવાબત્તી માટે પ્રથમ પાંચ વર્ષ ડૉ. કોઠારે દર માસે બે રૂપિયા મોકલતા હતા. પાદુકાની આસપાસ ઊભી કરવાની જાળીની વાડ પણ તેમણે જ મુંબઈથી મોકલી. એ જાળી તથા છાપરું સ્ટેશનથી શિરડી લાવવાના સાડા સાત રૂપિયાનું ખર્ચ શ્રી સગુણ મેરુ નાયકે કર્યું. હવે આ પૂજન નાના પૂજારી જખડી કરે છે અને સગુણ મેરુ નાયક નિત્ય નૈવેદ્ય ધરાવે છે તથા સાંજના દીવા કરે છે.

ભાઈ કૃષ્ણાજી મૂળ તો અક્કલકોટ મહારાજના ભક્ત હતા. શકે ૧૮૩૪માં અક્કલકોટ જતાં માર્ગમાં તે શિરડી ઊતર્યા ત્યારે પાદુકાસ્થાપનની તૈયારી થઈ ગઈ હતી. બાબાનાં દર્શન કર્યા પછી તરત જ તેમને અક્કલકોટ નીકળી જવું હતું. તેથી બાબાની રજા માગી. ત્યારે બાબા બોલ્યા: ''અરે ! અક્કલકોટમાં હવે શું છે ? ત્યાં તું કેમ જાય છે ! ત્યાંના મહારાજ તો હવે અહીં (હું પોતે) બેઠો છું.'' એ સાંભળી ભાઈ કૃષ્ણાજી અક્કલકોટ ગયા નહિ.

(શ્રી બી.વી. દેવનું અનુમાન છે કે આ સર્વ વીગતની હેમાડ પંતને ખબર નહોતી. જો ખબર હોત તો સચ્ચરિત્રમાં તેનું વિગતવાર વર્ણન તેઓ જરૂર આપતા.)

મોહદ્દીન તંબોલી જોડે કુસ્તી ને જીવન-પરિવર્તન : હવે બાબાની બીજી કથા કહીએ. શિરડીમાં મોહદ્દીન તંબોલી નામે એક મલ્લ હતો. કેટલીક બાબતમાં તેને બાબા જોડે બનતું નહિ. તેથી બન્ને વચ્ચે ટંટો થયો, જેમાં બાબા હારી ગયા. ત્યારથી બાબાએ પોષાક તેમજ નિત્યક્રમ બદલી નાંખ્યો. પોતે લંગોટ પહેરવા માંડ્યા અને અંગે કફની ધારણ કરવા લાગ્યા તથા માથે એક કપડાનો ટુકડો વીંટતા. સૂવા-બેસવા સારુ એક ગુણપાટનો ટુકડો રાખ્યો. ફાટેલાં સાંધેલ કપડાં પહેરવામાં જ તે આનંદ માનતા હતા. તે ઘણી વાર કહેતા, 'બાદશાહી કરતાં ફકીરી ઉત્તમ છે. ફકીરીના તોલે કોઈ ચીજ ન આવે.'' સાધુ ગંગાગીરને પણ કુસ્તીનો શોખ હતો. તેને એક વાર કુસ્તી ઉપર વૈરાગ્ય આવ્યો. કેમ કે કોઈ અનુભવી સંતના શબ્દ તેને કાને પડ્યા હતા કે ''તારો દેહ ઘસી નાંખ અને પ્રભુ જોડે પ્રીત બાંધ.'' ત્યારથી ગંગાગીર સંસાર છોડી ઈશ્વરદર્શન પાછળ લાગ્યા. પુણતાંબે પાસે નદીના કાંઠે તેમણે મઠ બાંધ્યો અને શિષ્યો જોડે ત્યાં જ જઈ વાસ કર્યો.

સાઈબાબા લોકો જોડે બહુ ભળતા નહિ. અગર લોકો પણ તેમની જોડે ખાસ વાતચીત કરતા નહિ. પોતે માત્ર પૂછેલા પ્રશ્નોના જ ઉત્તર દેતા. નિત્ય દહાડે લીંબડાના વૃક્ષ તળે બેસી રહેતા અને કોઈ વાર ગામના સદર વહેળાના કોહે બાવળને છાંયે બેસતા. બપોરે મરજી પડે તો ફરવા જતા. કોઈવાર નીમગામ જતા. તો ત્યાં ત્રિકમજી ડેંગળેને ઘેર જઈને બેસતા. શ્રી બાળાસાહેબને બાબા કહેતા. તેના નાના ભાઈ નાનાસાહેબે બે વાર લગ્ન કર્યું હતું છતાં તેને પુત્ર નહોતો. તેથી બાબાસાહેબે આ નાનાસાહેબને બાબાનાં દર્શનાર્થે મોકલ્યા અને થોડા જ સમયમાં બાબાની કૃપાથી નાનાસાહેબને ત્યાં પુત્ર થયો. ત્યારથી જ લોક થોકબંધ બાબાનાં દર્શને આવવા લાગ્યાં અને બાબાની કીર્તિ પ્રસરી અને અહમદનગર સુધી પહોંચી. ત્યાંથી નાનાસાહેબ ચાંદોરકર, કેશવ ચિદંબર તથા બીજા ઘણા માણસો શિરડી આવતા થયા. દહાડે બાબાની આસપાસ ભક્તમંડળ જામતું. એ પડું પડું થઈ રહેલી મસીદમાં બાબા રાત્રે સૂઈ રહેતા. ચલમ, તમાકું, પતરાનું ટંબલર–પ્યાલો, છૂટી લાંબી કફની, માથે બાંધવાનો ટુકડો અને પેલો સટકો–દંડૂકો એટલી જ વસ્તુઓ બાબા પોતાની પાસે રાખતા હતા. માથે જટાની માફક બાબા પેલો ટુકડો બાંધતા અને તેનો છેડો ડાબા કાન પરથી પીઠ પર લટકતો રહેતો. દિવસો સુધી પોતે એ કટકો ધોતા નહિ. બાબા ચંપલ કે જોડા કંઈ જ પહેરતા નહિ. અંદર પોતે કૌપીન-લંગોટી પહેરતા. ઠંડી ન લાગે તે માટે લાકડાના કઠેડા પર ડાબો હાથ રાખી ધૂણી સામે સદા દક્ષિણાભિમુખ બેસતા હતા. અહંત્વ, કામના, યજ્ઞ-ફળ એ સર્વ તેમણે આ ધૂણીને જ અર્પણ કર્યું હતું. પોતે 'અલ્લા માલિક'નો સદા જપ કરતા. આ મસીદમાં બે લોજ હતા. તેમાં એકમાં બાબા બેસતા તથા બધા ભક્તો ત્યાં આવી તેમનાં દર્શન કરતાં. ઈ.સ. ૧૯૧૨ પછી મસીદ સમરાવી તેની ફરસબંધી બાંધી છે. આ મસીદમાં રહેવા આવ્યા અગાઉ દીર્ઘકાળ પર્યંત

બાબા તકિયા નામે એક બીજા સ્થળે રહેતા, જ્યાં બાબા પગે ઘુઘરા બાંધીને મનોહર નૃત્ય કરતા અને પ્રેમથી ભજન ગાતા હતા.

પાણીનું તેલ બનાવ્યું : બાબાને દીવા બહુ ગમતા. દુકાનદારો પાસેથી તેલ માંગી લાવી મસીદમાં તથા મંદિરમાં પોતે આખી રાત દીવા પ્રગટાવીને બાળતા. આમ કેટલોક સમય ચાલ્યું. એક વાર શિરડીના આ તેલી વાણિયાઓએ એકસંપ કરી બાબાને તેલ ન આપવું એવું નક્કી કર્યું. જ્યારે હંમેશ માફક બાબા તેલ માગવા ગયા ત્યારે તે લોકોએ ચોખ્ખી ના પાડી કે 'અમારે ત્યાં તેલ નથી'. બાબા શાંત બની મસીદમાં પાછા આવ્યા. કોડિયામાં વાટો મૂકી. પેલા વાણિયા કુતૂહલથી જોઈ રહ્યા. પેલા ટિનના ટંબલરમાં થોડું તેલ હતું તે લઈ બાબાએ તેમાં પાણી ઉમેર્યું અને પછી થોડું તેમાંથી પીધું. આમ એ પાણીને પવિત્ર બનાવી પુન: તે ટંબલરમાં રેડ્યું અને બધાં કોડિયાંમાં એ પાણી પૂર્યું અને દીવા સળગાવ્યા. એ દીવા આખી રાત જલ્યા. એ જોઈ પેલા વાણિયાઓ બહુ અચંબો પામ્યા અને સૌ વિમાસણમાં પડ્યા. તેમને પસ્તાવો થયો અને બાબાની માફી માંગી. બાબાએ તેમને માફી આપી અને ભવિષ્યમાં કદી જૂઠું ન બોલવાની આજ્ઞા કરી.

ઢોંગી ગુરુ જવાહરઅલી : ઉપર વર્ણવેલ કુસ્તીના પ્રસંગ પછી પાંચ વર્ષ બાદ જવાહરઅલી નામે એક ફકીર અહમદનગરથી રાહટા પોતાના શિષ્યોને લઈને આવ્યો અને વીરભદ્ર મંદિર નજીકના મેદાનમાં તે ઉતર્યો. તે વિદ્વાન હતો અને આખું કુરાન તેને મોઢે હતું. તેની બોલી પણ બહુ મીઠી હતી જેથી ગામના ધાર્મિક ભાવવાળા ઘણા માણસો તેની પાસે આવતા હતા અને તેને માન દેતા હતા. લોકોની સહાય લઈ વીરભદ્ર મંદિરની પાસે જ ઇદગાહ બાંધવાનો તેણે પ્રારંભ કર્યો. પણ તેમાં કંઈક કજિયો થતાં જવાહરઅલીને રાહટા છોડી જવું પડ્યું અને તે શિરડી આવ્યો અને બાબા જોડે મસીદમાં જ રહેવા લાગ્યો. તેની મીઠી વાતોથી લોકો ભોળવાયા. તે તો બાબાને પોતાના ચેલા કહેવા લાગ્યો. બાબાએ પણ તેનો વિરોધ કર્યો નહિ અને તેના ચેલા બનવાની હા પાડી. પછી તો ગુરુ-ચેલા બન્નેએ રાહટા જઈને રહેવાનું

નક્કી કર્યું. પણ ગુરુને આ શિષ્યની યોગ્યતા કેટલી ઊંચી છે તેની કશી ખબર નહોતી. પણ શિષ્યને તો ગુરુના છિદ્રની જાણ હતી. છતાં બાબા તેનું મુદ્દલ અપમાન કરતા નહોતા. પણ પોતાનો યથાર્થ ધર્મ બજાવતા હતા અને ગુરુની સર્વ પ્રકારે સેવા કરતા હતા. રાહટાથી બન્ને શિરડી પણ કેટલીક વાર આવતા. પણ કાયમી રહેવાનું તો રાહટા જ રાખ્યું હતું. આમ બાબા પ્રેમાળ ભકતોથી દૂર રહે તે શિરડીના લોકોને ગમતું નહોતું. તેથી એક ભકતમંડળ બાબાને શિરડી પાછા લઈ આવવા માટે રાહટા ગયું. ત્યાં જઈ જ્યારે સૌ બાબાને ઇદગાહમાં મળ્યા ત્યારે તે બધા શા હેતુથી આવ્યા છે તે સર્વ વાત કરી. ત્યારે બાબાએ તેમને કહ્યું : 'આ ફકીર બહુ ખરાબ સ્વભાવના છે. આ વાત સાંભળી તે ક્રોધે ભરાશે અને મને આવવાની રજા આપશે નહિ. માટે એ ફકીર પાછા આવે તે પહેલાં તમે શિરડી ચાલ્યા જાવ.'' બાબા આમ વાત કરતા હતા ત્યાં જ જવાહરઅલી તો આવી પહોંચ્યો અને પોતાના ચેલાને લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરનારા આ લોકો પર ગુસ્સે થયો. બૂમબરાડા પાડવા લાગ્યો. પણ છેવટે ગુરુ તથા ચેલાને બન્નેને શિરડી લઈ જવાનું નક્કી થયું. એથી બન્ને શિરડી આવીને રહ્યા. પણ થોડા દહાડા પછી દેવીદાસને જવાહરઅલી જોડે સંવાદ થયો. તેમાં જવાહરઅલી હારી ગયો અને તેનું અજ્ઞાન પ્રગટ થયું.

બાબા ચાંદ પાટીલની જાન જોડે શિરડી આવ્યા તેની પણ પહેલાં બારેક વર્ષથી આ દેવીદાસ શિરડી આવી મારુતિના મંદિરમાં રહેતા હતા. તે દેખાવડા તથા પાણીદાર આંખોવાળા હતા અને તે જ્ઞાની વૈરાગ્યવાન પુરુષ હતા. તાત્યા કોટે, કાશીનાથ અને બીજા ઘણા લોકો તેને ગુરુ તરીકે માનતા હતા. આ બધા જણ ભેગા મળી જવાહરઅલીને દેવીદાસ પાસે લઈ આવ્યા અને તે બે વચ્ચે ધર્મસંવાદ ગોઠવ્યો. તેમાં જવાહઅલી હાર્યો તેથી તે શિરડી છોડીને નાસી ગયો અને બીજાપુર જઈને રહ્યો. ઘણાં વર્ષ બાદ તે એક વાર શિરડી આવ્યો ત્યારે તેણે બાબાને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. પોતે ગુરુ અને બાબા ચેલા એવો તેને ભ્રમ થયો હતો તે ઊડી ગયો અને પસ્તાયો. છતાં

બાબા તો તેને માન જ આપતા. આત્મદર્શન માટેના પ્રયત્ન કરનાર શિષ્યના ધર્મ કેવા હોય તથા અહંત્વ છોડવા સારુ શિષ્યે કેવું વર્તન રાખવું તે સાઈબાબાએ આ દૃષ્ટાંતમાં પ્રત્યક્ષ દર્શાવ્યું છે. આ કથા સાઈબાબાના મહાન ભકત મહાળસાપતિએ કહેલ છે.

હવે પછીના અધ્યાયમાં રામનવમીનો ઉત્સવ, મસીદની પૂર્વ સ્થિતિ ને તેમાં કરેલો જીર્ણોદ્ધાર ઇ.નું વર્ણન અપાશે.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભકત હેમાડપંત વિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે 'શ્રી સાઈ પુનઃ પ્રાગટ્ય'
નામ પાંચમો અધ્યાયઃ સંપૂર્ણ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુ સાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।

અધ્યાય ૬

રામજન્મોત્સવ

શ્રી ગણેશાય નમઃ । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ । શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમઃ । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમઃ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમઃ ।

રામનવમી-ઉત્સવ તથા મસીદના જીર્ણોદ્ધારનું વર્ણન કરતાં પહેલાં સદ્‌ગુરુનો મહિમા જાણવો જોઈએ.

ગુરુના હસ્તસ્પર્શની શક્તિ : સાચા સદ્‌ગુરુ સુકાની બની શિષ્યને ભવસાગર સહજ પાર કરાવે છે. સદ્‌ગુરુ શબ્દ સાંભળતાં જ મને સાઈબાબાનું સ્મરણ થાય છે. જાણે તે પોતે મારી સામે ઊભા મારા કપાળે ઉદી-લેપન કરી પોતાનો વરદ હસ્ત મારા મસ્તક પર મૂકતા દેખાય છે અને તે વેળા મારું અંતર આનંદથી ઉભરાય છે. કલ્પના તથા કામનાથી ભરેલો જે સૂક્ષ્મ દેહ સમગ્ર પૃથ્વીને ભરખી જતા અગ્નિમાં પણ બળી શકતો નથી તે માત્ર ગુરુનો હસ્તસ્પર્શ થતાં જ નષ્ટ થાય છે. અનેક પૂર્વજન્મનાં પાપ ધોવાઈ જાય છે. દૈવી ધાર્મિક વાર્તાના શ્રવણમાત્રથી જેમના માથામાં ચક્કર આવે છે, તેવા લોકો પણ સદ્‌ગુરુનાં દર્શનમાત્રથી શાંત બની જાય છે. સાઈબાબાની રૂપાળી પ્રતિમાનાં દર્શન થતાં જ હર્ષથી ગળું રૂંધાય છે તથા આંખો આંસુથી ઉભરાય છે અને હૃદય ભાવથી નમી પડે છે. હું બ્રાહ્મણ છું એવું ભાન આપણામાં જગાડે છે, આત્મદર્શનનો આનંદ દે છે અને તે જ પળે તારા-મારાનો ભેદ નિર્મૂળ કરે છે, તથા પરમાત્મા સાથે આપણું એકત્વ સાધે છે. શાસ્ત્રવાચન વેળા તો ડગલે ડગલે મને મારા સદ્‌ગુરુ સાંભરે છે અને લાગે છે કે જાણે સાઈબાબા જ રામ કે કૃષ્ણ રૂપે પોતાની જીવનકથા મને સંભળાવે છે. દાખલા તરીકે જ્યારે હું ભાવગત વાંચવા બેસું છું ત્યારે શ્રી સાઈ પગથી મસ્તક સુધી કૃષ્ણ બને છે અને ભક્તોના કલ્યાણ અર્થે પોતે જાણે ભાગવત અગર ઉદ્ધવગીતાનું ગાન કરતા હોય તેવું મને લાગે છે. જ્યારે કોઈ ધાર્મિક વાર્તા કહેવાનું હું

શરૂ કરું છું ત્યારે થોડાં વાક્યો પણ હું રચી શકતો નથી. પણ બાબા સ્વત: જ જ્યારે મારા પાસે લખાવે છે ત્યારે હું લખ્યે જ જાઉં છું. છતાં તેનો અંત જ આવતો નથી. જ્યારે ભક્તમાં અહંત્વ જાગે છે ત્યારે બાબા પોતાના હાથે જ તે દાબી દે છે અને પોતાની શક્તિ અર્પીને પણ તેનું ધાર્યું થવા દે છે. તેને આત્મસંતોષ દઈ સુખી કરે છે. જે કોઈ શ્રી સાઈને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરે છે તથા સર્વ ભાવે તેમને શરણે જાય છે તે પુરુષના જીવનના સર્વ પદાર્થ-ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ-વણમાગ્યે બાબા પૂરે છે. તેની મુક્તિ સહજ થાય છે. કર્મ, જ્ઞાન, યોગ તથા ભક્તિ એ ચારે અલગ માર્ગ દ્વારા બાબા આપણને ઠેઠ સુધી દોરી જાય છે. આમાં ભક્તિનો ખાડા-ટેકરાવાળો તથા કાંટાળો માર્ગ છે અને તે કાપવો મુશ્કેલ છે. પણ સદ્‌ગુરુ પર શ્રદ્ધા રાખી ચાલીએ તો ખાડામાં તથા કાંટામાં પડતા બચી જવાય છે અને સીધા ચાલવાથી બાબા આ માર્ગે ધારેલા મુકામે પ્રભુ પાસે આપણને જરૂર પહોંચાડે છે. દૃષ્ટાંતો આપીને બાબાએ આ વસ્તુ ખાતરીપૂર્વક કહી છે.

સ્વત:સિદ્ધ બ્રહ્મ તથા આ જગતને ઉત્પન્ન કરનારી શક્તિ-માયા અને ઉત્પન્ન થયેલું આ જગત-એ ત્રણે અંતે તો એકનું એક જ છે. એ વિષયમાં ભક્તોના શ્રેયની ખાતરી આપતાં સાઈબાબા કહે છે, ‘‘મારા ભક્તોના ઘરમાં કદી અન્ન-વસ્ત્રોનો તોટો પડશે નહીં. મારા પર મન લગાડી જે ભક્તો મારું પૂજન કરે છે તેમનું હું સદા કલ્યાણ જ કરું છું. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પણ ગીતામાં એ જ વાત કહી છે. માટે અન્નવસ્ત્રની તો બહુ ચિંતા જ કરશો નહિ. તમારે કંઈ જોઈતું હોય તો ભગવાન પાસે માગો. જગતનાં માન-પાન છોડી દેજો. તમારું વર્તન એવું રાખજો કે જેથી પ્રભુકૃપા તથા તેમના આશીર્વાદ તમારા પર ઉતરી આવે અને તેમના દરબારમાં તમને માન મળે. સંસારી માન-પાનથી છેતરાશો નહિ. હૃદયમાં દેવમૂર્તિ દૃઢતાથી પધરાવીને સ્થાપજો. પ્રભુ-પૂજામાં જ મન-ઈન્દ્રિયોને મગ્ન બનાવો. એ સિવાય અન્ય કોઈ ચીજનો લોભ રાખશો મા. મારું સ્મરણ કરવામાં જ મન-બુદ્ધિ લગાડજો. જેથી દેહમાં, ધનમાં કે સંસારમાં મન ક્યાંય ભટકશે નહિ. ત્યારે જ તમે ચિંતા-મુક્ત, શાંત, અચલ

બનશો. સત્સંગમાં પડેલા મનનું લક્ષણ જ એ છે. ભટકતું મન સત્સંગમગ્ન કદી બનતું નથી.

હવે શિરડીમાં રામનવમી ઉત્સવની કથા સાંભળો. શિરડીમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ ઉજવાતો ઉત્સવ રામનવમીનો છે. સને ૧૯૨૫ના સાઈલીલા માસિકના પાના ૧૯૭ ઉપર તેનું સંપૂર્ણ વૃત્તાંત આપ્યું છે, ને વાંચવા સરખું છે. એ ઉત્સવના વર્ણનનો સાર અહીં આપું છું.

ઉદ્‌ભવ: ગુંડકો પરગામના સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર ગોપાળરાવ બાબાના પરમ ભક્ત હતા. બાબાના આશીર્વાદથી તેમને ત્યાં પુત્ર થયો. આ પ્રસંગની ખુશાલીમાં સને ૧૮૯૭માં મેળો અર્થાત્ ઉરૂસ ઉજવવાનું તેમને મન થયું. આ વાત શિરડીના અન્ય ભક્તો તાત્યા પાટીલ, દાદા કોટે પાટીલ તથા માધવરાવ દેશપાંડે પાસે તેમણે મૂકી. તેમને સૌને પણ આ વાત ગમી. આ વસ્તુને બાબાની રજા તથા આશીર્વાદ મળ્યા. ત્યાર બાદ આ ઉરૂસ ઉજવવાની મંજૂરી માટે કલેક્ટરને આપવા અરજી ઘડી. પણ ગામના કુલકર્ણીએ આવો મેળો ભરવાની વિરુદ્ધ રિપોર્ટ કર્યો. તેથી આ અરજી નામંજૂર થઈ. પણ આ વસ્તુને બાબાના આશીર્વાદ મળ્યા હતા. તેથી તેમણે પુન:પ્રયત્ન કર્યો અને છેવટે કલેક્ટરની મંજૂરી મળી. શ્રી બાબાની સલાહ લઈ આ ઉરૂસનો દિવસ નક્કી ઠરાવ્યો. તેમાં સાઈબાબાનો કોઈ શુભ હેતુ હતો તેમ લાગે છે. રામનવમી તથા ઉરૂસ એમ બે ઉત્સવ એકત્ર કરી બે કોમ હિંદુ-મુસ્લિમની એકતાનો જ તેમનો હેતુ હતો. ત્યાર બાદ બનેલા બનાવો પરથી પણ જણાય છે કે બાબાનો આ હેતુ સફળ થયો છે.

મેળાને મંજૂરી તો મળી પણ બીજી મુશ્કેલીઓ ઊભી હતી. શિરડી નાનકડું ગામ છે. ત્યાં પાણીની ખાસ તંગી હતી. ગામમાં બે કૂવા હતા. એક કૂવાનું પાણી ઉનાળામાં ખારું થઈ જતું હતું અને બીજાનું પાણી ખૂટી પડતું હતું. શ્રી બાબાએ ખારા કૂવામાં પુષ્પ નાંખી પાણી મીઠું બનાવ્યું. છતાં તેમાં પૂરતું પાણી તો નહોતું. તેથી તાત્યા પાટીલે કોસનું મંડાણ મૂકી

કૂવામાંથી પાણી લેવાની ગોઠવણ કરી. હંગામી દુકાનો ઊભી કરી. કુસ્તીના અખાડા ગોઠવ્યા. ગોપાળરાવ ગુંડનો એક મિત્ર અહમદનગરનો દામુ અણ્ણા કાંસાર નામે હતો. તેને બે સ્ત્રી હતી છતાં એકે સંતાન નહોતું. તેને પણ સાઈબાબાના આશીર્વાદથી પુત્રો થયા. ગુંડની સૂચનાથી આ ઉત્સવને સરઘસમાં ફેરવવા સારુ એમ બે ધ્વજ મળ્યા. સરઘસ ગામમાં બધે ફર્યા બાદ આ બે ધ્વજ શ્રી બાબાના દ્વારકામાઈ મસીદના બે ખૂણે ખોડવાનું નક્કી થયું. આજ પણ એ જ પ્રમાણે સરઘસ રામનવમીના દિવસે ફરે છે.

સંદલ સરઘસ : આ મેળા સાથે એક બીજું સરઘસ પણ જોડવાનો પ્રારંભ થયો. કોરહલાના અમીર સક્કર નામે એક મુસ્લિમ ભકતના દિલમાં આ 'સંદલ' સરઘસનો વિચાર ઊઠ્યો. મોટા મુસ્લિમ ઓલિયાના માનમાં આ સરઘસ નીકળે છે. તેમાં એક થાળીમાં ઘસેલું ચંદન (સંદલ) તથા ચંદનના થોડા ટુકડા મૂકી લોબાનના ધૂપવાળું મોટું ધૂપિયું લઈ વાજાં વગાડતું આ સરઘસ નીકળે છે ને ગામમાં ફરે છે. છેલ્લે મસીદમાં આવી થાળીમાંનું ચંદન મસીદના ગોખલા તથા દીવાલ પર છાંટે છે. આ સરઘસની વ્યવસ્થા પ્રથમના ત્રણ વર્ષ લગી અમીર સક્કરે કરી હતી અને ત્યાર બાદ તેની પત્ની કરે છે. આમ એક જ હિંદુઓનું રામનવમીનું ધ્વજ-સરઘસ તથા મુસ્લિમોનું સંદલ-સરઘસ સાથે સાથે જ નીકળે છે અને આજ લગી કોઈ દિવસ તેમાં કશી હરકત કે ટંટા-ફિસાદ થયાં નથી.

ગોઠવણ : સાઈબાબાના ભકતો રામનવમીનો દિવસ બહુ પવિત્ર-આનંદપ્રદ ગણે છે. ઘણાખરા ભકતો તે દિવસે શિરડી આવી આ મેળાની વ્યવસ્થામાં સારો ભાગ લે છે. એ વેળાનું બહારનું સર્વ કામકાજ તાત્યા કોટે પાટીલ કરતા અને અંદરની બધી વ્યવસ્થા કરવાનું એક સ્ત્રી-ભકત નામે રાધાકૃષ્ણમાઈને સોંપ્યુ હતું. માઈને ત્યાં તે પ્રસંગે મહેમાનોની ભારે ગીરદી થતી. તેથી તેમની ખાવા-પીવાની તથા મેળાની ચીજવસ્તુ તૈયાર કરી રાખવાની બધી ગોઠવણ આ માઈને જ કરવાની હતી. શ્રી બાબાની ધૂણીને લીધે દ્વારકામાઈની દીવાલો, ફરસબંધી તથા આખી મસીદ કાળીમેશ બની જતી હતી. તે બધું ધોઈ સાફ કરવાનું તથા તેને ધોળવાનું કામ આ માતાજી ખુશીથી

કરતાં હતાં. બધી વસ્તુ પોતે ઠેકાણાસર મૂકી દેતાં હતાં. ગરીબોને ભોજન જમાડવાનું બાબાને બહુ પ્રિય હતું. તેથી અન્નદાન આ ઉત્સવનું એક મુખ્ય અંગ હતું. તે માટે રાધાકૃષ્ણમાઈના સ્થાન પર વિવિધ મીઠાઈ મોટા પાયા પર તૈયાર થતી. આ કામમાં ઘણા શ્રીમંત ધનવાન ભકતો પણ આગળ પડતો ભાગ લેતા હતા.

રામનવમીના ઉત્સવરૂપ ઉરૂસ : આમ આ સર્વ સુંદર રીતે ચાલવા લાગ્યું. આ મેળો અગત્યનો ઉત્સવ બન્યો. ઈ.સ. ૧૯૧૨થી તેમાં થોડો ફેરફાર થયો. એ વર્ષ આ મેળામાં 'શ્રી સાઈ સગુણ ઉપાસના' પત્રિકાના લેખક ભકત શ્રી કૃષ્ણરાવ જોગેશ્વર ભીષ્મ અમરાવતીના દાદાસાહેબ ખાપર્ડેની જોડે આવ્યા અને એક દિવસ અગાઉથી આવી દીક્ષિતના વાડામાં મુકામ કર્યો. તે ઓશરીમાં સૂતા હતા ત્યારે લક્ષ્મણરાવ ઉર્ફે કાકા મહારાજની પૂજાનાં સાહિત્ય લઈ મસીદમાં જતા હતા. તે વેળા તેમના મનમાં એક નવો તરંગ આવ્યો. ઉરૂસ અર્થાત્ મેળો શિરડીમાં રામનવમીના દિવસે ઉજવાય છે તે વસ્તુ પાછળ કોઈ ઈશ્વરી સંકેત છે. રામનવમીનો દિવસ હિંદુઓને મન બહુ પવિત્ર-પ્રિય દિન છે. તો પછી તે દહાડે રામજન્મ-ઉત્સવ શા માટે ન ઉજવવો ? આ વાત કાકા મહાજનીને પણ પસંદ પડી અને આ બાબતમાં બાબાની રજા મેળવવી એવું નક્કી થયું. પણ આ પ્રસંગે પ્રભુના ગુણ-કીર્તનનું ગાન કરે તેવો હરિદાસ ક્યાંથી લાવવો એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો. પણ શ્રી ભીષ્મે જ આ પ્રશ્નનો તોડ કાઢ્યો કે રામજન્મ ઉપરનું મેં રચેલું રામાખ્યાન તૈયાર છે. વળી હું પોતે જ કીર્તન કરીશ અને કાકા મહાજનીએ હાર્મોનિયમ બજાવવું. સૂંઠ ને સાકરનો પ્રસાદ રાધાકૃષ્ણમાઈએ તૈયાર કરી દેવો. એમ બધી વ્યવસ્થા કરી. તેથી તેઓ બહાર શું ચાલી રહ્યું છે તે જાણતા હતા. જ્યારે તેઓ આવ્યા ત્યારે વાડામાં શું ચાલી રહ્યું છે એવો પ્રશ્ન મહાજનીને બાબાએ પૂછ્યા. જરા ગભરાઈ જવાથી મહાજની આ પ્રશ્નનો અર્થ સમજ્યા નહિ. તેથી તે તો મૂંગા બેઠા. એથી બાબાએ શ્રી ભીષ્મને પૂછ્યું કે તારે શું કહેવું છે ? ત્યારે શ્રી ભીષ્મે રામનવમી ઉત્સવ ઉજવવાની પોતાની હોંશની સર્વ વાત કરી અને આપની છેવટની રજા લેવા આવ્યા છીએ એમ કહ્યું. બાબાએ ખુશીથી રજા આપી. એથી સૌ રાજી થયા અને રામજયંતી-ઉત્સવની તૈયારી કરવા

લાગ્યા. બીજે દહાડે ધજા ને તોરણોથી મસીદને શણગારી. રાધાકૃષ્ણમાઈ એ પારણું લઈ આવ્યાં અને બાબાની બેઠક સામે મૂક્યું અને વિધિ શરૂ થઈ. શ્રી ભીષ્મ કીર્તન કરવા ઊભા થયા અને મહાજનીએ હાર્મોનિયમ બજાવવા માંડ્યું. એટલામાં સાઈબાબાએ મહાજનીને ઉપર બોલાવવા એક માણસને મોકલ્યો. પણ તે બાબા પાસે જતાં અચકાયા ને મનમાં થયું કે બાબા આ ઉત્સવ ઉજવવા દેશે કે કેમ ? છતાં તે બાબા પાસે ગયા ત્યારે બાબાએ પૂછ્યું કે 'આ પારણું અહીં કેમ મૂક્યું છે અને આ બધું શું ચાલે છે ?'' ત્યારે તેણે ઉત્તર દીધો કે ''રામનવમી-ઉત્સવનો પ્રારંભ કરીએ છીએ તે માટે આ પારણું મૂકેલું છે.'' પછી બાબાએ શ્રી ભીષ્મને હાર પહેરાવ્યો. ત્યાર બાદ કીર્તન શરૂ થયું. જ્યારે કીર્તન પૂરું થઈ રહ્યું ત્યારે 'જય જય રામ'ના હર્ષનાદ કરતાં ભારે આનંદ પામ્યા. પણ બધે છૂટથી ઉડાડેલો ગુલાલ ઊંચે ઊડ્યો અને બાબાની આંખમાં પડ્યો. એથી બાબા ક્રોધે ભરાયા અને મોટેથી બોલી બધાને ગાળો તથા ઠપકો દેવા લાગ્યા. પણ બાબાના અંગત પરિચયના ભક્તો જાણતા હતા, આ ઠપકો તથા ગાળો તે તેમના આશીર્વાદરૂપ છે. જેવો રામનો જન્મ થયો કે તેવા જ દુષ્ટ વિચારો તથા અભિમાનરૂપી રાવણ તથા તેના રાક્ષસોના સંહાર માટે બાબા ક્રોધે ભરાય તે વાજબી છે એમ તેમને લાગ્યું. શિરડીમાં કોઈ નવી વસ્તુના પ્રારંભ-વેળા બાબા આવો ક્રોધ કરીને તાડૂકતા હતા. એથી ભક્તો બધા તો શાંત રહ્યા, પણ રાધાકૃષ્ણમાઈને ધાસ્તી લાગી કે બાબા પેલું પારણું ઉપાડી ફેંકી દેશે તો તે ભાંગી જશે. માટે તેમણે મહાજનીને તે ઉપાડી લેવા કહ્યું. જ્યારે મહાજની પારણું ઊપાડી છૂટું કરવા લાગ્યા ત્યારે બાબાએ તેને તેમ કરતાં રોક્યા. થોડી વારમાં બાબા શાંત થયા ત્યારે બાકીનો કાર્યક્રમ, મહાપૂજા તથા આરતી થઈ. એ પછી મહાજનીએ પારણું ઉપાડી લેવા બાબાની રજા માંગી ત્યારે બાબાએ ના પાડી. તે બોલ્યા: ''હજી ઉત્સવ પૂરો થયો નથી'' બીજે દહાડે બીજું કીર્તન તથા 'ગોપાલ કાલાની' વિધિ થઈ. આ વિધિમાં એક માટલામાં દહીં તથા પૌંઆનું મિશ્રણ ભરી તે ઊંચું ટાંગે છે અને કીર્તન પૂરું થઈ રહ્યા પછી જેમ બાળગોપાળો જોડે કૃષ્ણ રમતા હતા તેમ એ માટલું ફોડી નાંખી તેમાંનાં દહીં-પૌંઆ બધાને પ્રસાદ તરીકે વહેંચી દે છે. આમ આ વિધિ પૂરી થયા પછી જ પેલું પારણું

ત્યાંથી ઉપાડી લેવાની રજા આપી. આમ આ રામનવમીનો ઉત્સવ ઉજવ્યો. તે જ દહાડે પેલું ધ્વજ-સરઘસ તથા સંદલ-સરઘસ પર નીકળ્યાં. તેનો ઠાઠમાઠ પણ અગાઉના જેવો જ હતો. ત્યારથી બાબાનો ઉરૂસ રામનવમી ઉત્સવ તરીકે પરિવર્તન પામ્યો.

બીજે વર્ષ : સને ૧૯૧૩થી રામનવમી ઉત્સવનો કાર્યક્રમ વધતો જ ચાલ્યો. રાધાકૃષ્ણમાઈ ચૈત્ર સુદી પડવાથી જ નામસપ્તાહનો પ્રારંભ કરાવતાં હતાં. રામનવમીનો ઉત્સવ સમસ્ત ભારતમાં ઉજવાય છે. તેથી તે દહાડે હરિદાસ મળવાની મુશ્કેલી જણાવા લાગી. પણ આ ઉત્સવ અગાઉ ચાર-પાંચ દિવસ પર જ આધુનિક તુકારામ ગણાતા બાલાબુવા માલી, મહાજનીને અચાનક જ મળી ગયા. તેથી તે વર્ષનું કીર્તન તેની જ પાસે કરાવ્યું. બીજે વર્ષ : સને ૧૯૧૪માં સાતારા જિલ્લામાં પ્લેગ ચાલતો હતો. શ્રી હરિદાસ બૃહત્સિદ્ધ કવટે (સતારા જિલ્લાના બાલાબુવા સતારકર) પોતાના ગામમાં હરિદાસ તરીકે કથા કરી શકે તેમ નહોતા. તેથી તે પોતે જ શિરડી આવ્યા અને કાકાસાહેબ દીક્ષિત મારફત બાબાની રજા મેળવી એ સાલ તેમણે જ કીર્તન કર્યું, જેનો તેમને સારો લાભ પણ મળ્યો. પછી તો દર વર્ષે નવા નવા હરિદાસ શોધવાની દુગ્ધાનો પ્રશ્ન શ્રી સાઈબાબાએ જ ૧૯૧૪માં ઉકેલ્યો અને આ કાર્ય પર તેમણે શ્રી દાસગણુને કાયમી નિયુક્ત કર્યા. ત્યારથી ઘણાં વર્ષો સુધી આ કામ તેમણે કુશળતાથી બજાવ્યું હતું.

સને ૧૯૧૨ થી આ ઉત્સવ દર વર્ષ વધુ. વધુ ખિલતો ગયો. ચૈત્ર માસની આઠમથી બારસ સુધી માનવીઓના મધપૂડા જેવું શિરડી બની જાય છે. વધુ વધુ દુકાનો નંખાય છે. પ્રસિદ્ધ મલ્લો કુસ્તીમાં ઉતરે છે. ગરીબોને મોટા પાયા પર ભોજન અપાય છે. રાધાકૃષ્ણમાઈના પ્રયાસથી શિરડી એક સંસ્થાન જ બની ગયું છે અને હવે તો બાબાના દરબારમાં ચીજ-વસ્તુઓ પણ પાર વિનાની ભેગી થવા લાગી. સુંદર અશ્વ, પાલખી, રથ, ચાંદીની છડી-ચામર ઇ., વાસણ-હાંડા, ઘડા, તાંબાકુંડીઓ, છબીઓ, હાંડી-ઝુમર, અરીસા ઇ. ઘણી વસ્તુઓ ભેટમાં આવી. આજના સરઘસ માટે ભક્તો હાથી પણ મોકલતા હતા. જોકે આમ

આ પાર વિનાની વસ્તુઓ આવી હતી છતાં બાબા કોઈ ઉપર કશું ધ્યાન જ દેતા નહોતા. પોતે તો અગાઉના જેવા સાદા વિરક્ત જ રહેતા હતા. આ સમારંભમાં તેમજ બન્ને સરઘસમાં હિંદુઓ તથા મુસ્લિમો એક બનીને જ કામ કરતા હતા. આજ સુધી તેમાં કોઈ મુશ્કેલી ઊભી થઈ નથી કે કશો ટંટો-ફિસાદ થયાં નથી. શરૂમાં પાંચ થી સાત હજાર માણસ આ પ્રસંગે એકઠું થતું હતું, પણ વધતાં વધતાં તે આંકડો એક વર્ષ તો પોણો લાખ ઉપર પહોંચ્યો હતો. એ છતાં શિરડીમાં કૉલેરા અગર એવા કોઈ જંતુજન્ય રોગનો ઉપદ્રવ ક્યારેય થયો નથી અગર કોઈ હુલ્લડ કે તોફાન-ટંટા નથી.

મસીદની મરામત : ગોપાળરાવ ગુંડના દિલમાં એક બીજો પણ વિચાર ઉદ્ભવ્યો. આ ઉત્સવ ને ઉરૂસના મેળાનો પ્રારંભ જેમ તેમના હાથે થયો તેમ મસીદ સમરાવવાનો વિચાર પણ તેમને જ પ્રથમ થયો. મસીદની મરામત સારુ પથ્થર લાવીને તેમણે ઘડાવ્યા. પણ આ કામ કરાવવાનું ભાગ્ય તો નાનાસાહેબ ચાંદોરકરના નસીબમાં હતું તથા ફરસબંધી સમરાવવાનો યશ કાકાસાહેબ દીક્ષિતને મળવાનો હતો. પ્રથમ તો બાબા આ કોઈ કામ કરવા દેવા રાજી જ નહોતા, પણ સ્થાનિક ભક્ત મહાળસાપતિએ વચ્ચે પડી બાબાની રજા મેળવી. એક રાત્રે ફરસબંધીનું કામ પૂરું થઈ રહ્યા બાદ બાબાની બેઠક માટેનો ગુણપાટનો ટુકડો બદલાવીને ભક્તોએ નાની ગાદલી મૂકી. સભામંડપ સને ૧૯૧૧માં ખૂબ મહેનત કરી સમરાવીને ઠીક કર્યો. મસીદના આગળના ભાગમાં ફળિયું બહું નાનું હતું તેથી ખૂબ અગવડ પડતી હતી. તે વધારીને તેના પર છાપરું બાંધી લેવાની કાકાસાહેબ દીક્ષિતને ઇચ્છા થઈ. એ લોખંડના થાંભલા, પાટલા, ઇ. ખૂબ ખર્ચ કરી લાવીને બાંધવાનું કામ શરૂ કર્યું. રાત્રે બધા ભક્તોએ મજૂરી કરી થાંભલા ઊભા કર્યા. જેવા બાબા સવારે ચાવડીમાંથી મસીદમાં આવ્યા તેવા જ ક્રોધે ભરાઈ તેમણે તે બધા પાડી નાંખ્યા ને ફેંકી દીધા. એક વાર તો બાબાએ ખૂબ ઉશ્કેરાઈ જઈને એક થાંભલો એક હાથે પકડી હલાવીને ઉખાડી નાંખ્યો અને બીજે હાથે તાત્યા પાટીલની બોચી પકડી તથા તેનો ફેંટો ખેંચીને તેમાં દીવાસળી ઘસીને મૂકી તે સળગાવી દીધો

અને પેલા થાંભલાના પાયામાં તે ફેંકી દીધો. એ વેળા બાબાની ક્રોધિત આંખો બળતા અંગારા જેવી બની ગઈ હતી. તેમની સામે જોવાની કોઈની હિંમત નહોતી. સૌ ખૂબ ડરી ગયા. પછી બાબાએ ખિસ્સામાંથી રૂપિયો કાઢી જાણે કોઈ શુભ પ્રસંગે બલિ દેતા હોય તેમ તે રૂપિયો પેલા થાંભલાના પાયામાં નાંખ્યો. તાત્યા પણ ખૂબ ડરવા લાગ્યો. તાત્યાનું શું થશે તેની કોઈને કલ્પના પણ નહોતી અને વચ્ચે પડવાની કોઈની હિંમત જ નહોતી. ભાગોજી સિંધિયા નામે બાબાનો એક પતિયો ભક્ત હતો. તે જરા આગળ આવ્યો. તેને પણ બાબાએ ધક્કો માર્યો. માધવરાવ દેશપાંડેની પણ એ જ સ્થિતિ થઈ. આમ જે કોઈ વચ્ચે પડવા ગયા તે દરેકની એ જ સ્થિતિ થઈ. થોડા સમય પછી બાબાનો ક્રોધ નરમ પડ્યો ત્યારે તેમણે એક દુકાનદારને બોલાવી એક જરીભરેલો ફેંટો મંગાવ્યો અને જાણે પોતે તેનું ભારે સન્માન કરતા હોય તેમ તે ફેંટો તાત્યા પાટીલને માથે બંધાવ્યો. બાબાનું આવું વિચિત્ર વર્તન જોઈને સઘળા માણસો ભારે અચંબો પામ્યા. એકાએક બાબા આમ ગુસ્સે કેમ થયા અને તાત્યા પાટીલને કેમ માર્યો અને વળી બીજી જ ક્ષણે તેમનો ક્રોધ કેમ શમી ગયો તથા તેને શા વાસ્તે નવાજ્યો તે કોઈ વાતનું કશું જ કારણ કોઈને કંઈ સમજાયું નહિ. કોઈ કોઈ વાર બાબા બહુ શાંત બેસતા અને પ્રેમથી મીઠી મીઠી વાતો કરતા. પણ કંઈક બહાનું મળતાં એક ક્ષણમાં જ પોતે ક્રોધે ભરાતા હતા. આવા ઘણા પ્રસંગ વર્ણવી શકાય. પણ તેમાંથી કયા પ્રસંગ પસંદ કરવા અને કયા પ્રસંગ છોડી દેવા તેની જ મને ખબર પડતી નથી. તેથી જેમ જેમ મને પ્રસંગો યાદ આવતા જાય છે તેમ તેમ હું વર્ણવતો જાઉં છું.

હવે પછીના અધ્યાયમાં બાબા હિન્દુ હતા કે મુસ્લિમ તે કથા તેમજ તેમની યૌગિક શક્તિઓ અને એવી બીજી બાબતોનું વર્ણન કરવામાં આવશે.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભક્ત હેમાડપંત વિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે 'રામજન્મ મહોત્સવ'
નામ છઠ્ઠો અધ્યાય: સંપૂર્ણ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુ સાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।

અધ્યાય ૭
વિવેકકથા-નિરૂપણ

શ્રી ગણેશાય નમઃ । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ । શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમઃ । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમઃ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમઃ ।

અજબ અવતાર : શ્રી સાઈબાબા સર્વ યોગક્રિયા જાણતા હતા. સાડા બાવીશ ફીટ ઝીણા કપડાની પટ્ટી વડે આંતરડાં સાફ કરવાની ક્રિયાને ધોતી કહે છે. દેહનાં પ્રત્યેક અંગ જુદાં જુદાં કરી દઈ તેને પુનઃ જોડવાની ક્રિયાને ખંડ-યોગ કહે છે. આ ધોતી, ખંડયોગ, સમાધિ ઇત્યાદિ યોગની ક્રિયાઓમાં બાબા નિષ્ણાત હતા. પોતે હિન્દુ હતા એમ માનો તો જાતે યવન જેવા દેખાતા હતા. પોતે યવન હતા એમ માનો તો તે પવિત્ર હિન્દુ જેવા દેખાતા હતા. પોતે હિન્દુ હતા કે મુસ્લિમ તે વાતની કોઈને પૂરી ખબર નથી. રામનવમીનો હિન્દુ તહેવાર પોતે વિધિપૂર્વક પાળતા હતા અને તે સાથે 'સંદલ'ના મુસ્લિમ સરઘસની પણ રજા આપતા. આ ઉત્સવમાં મલ્લકુસ્તીને પોતે ઉત્તેજન દેતા હતા અને તેના વિજેતાઓને ઇનામ વહેંચતા હતા. ગોકુળાષ્ટમી આવતી ત્યારે 'ગોપાલ-કાલા'ની વિધિનો બરાબર અમલ કરાવતા હતા. એક વાર શિરડીના કેટલાક મુસ્લિમોએ મોહરમમાં મસીદમાં તાજિયો-તાબૂત બનાવી થોડા દિવસ રાખીને ગામમાં સરઘસ કાઢવાનો વિચાર કરેલો. સાઈબાબાએ મસીદમાં માત્ર ચાર જ દહાડા એ તાજિયો રહેવા દીધો અને પાંચમે દહાડે લગીરે ક્ષોભ વિના મસીદમાંથી તાજિયો ઉપડાવી બહાર કઢાવ્યો હતો. પોતે મુસ્લિમ હતા એમ માનીએ તો તેમના કાન હિંદુની માફક વીંધેલા હતા. પોતે હિન્દુ હતા એમ માનીએ તો તે સુન્નત પદ્ધતિનો પક્ષ કરતા હતા. (નાનાસાહેબ ચાંદોરકરે બાબાના સમગ્ર દેહનું નિરીક્ષણ કર્યું હતું તેથી તેમણે ખાતરીથી કહેલું કે બાબાએ સુન્નત કરાવી નહોતી. જુઓ સાઈલીલા-પાન પંદર તથા શ્રી બી.વી.

નૃસિંહસ્વામીનો લેખ - 'બાબા હિન્દુ કે યવન') જો તમે બાબાને હિન્દુ કહો તો તે સદા મસીદમાં વસતા હતા; અને જો તમે તેમને મુસ્લિમ કહો તો તે સદા અગ્નિહોત્ર-ધૂણીનો પવિત્ર અગ્નિ સદાયે બળતો રાખતા હતા; તેમજ મસીદમાં મુસ્લિમ ધર્મ-પ્રણાલિકાથી વિરુદ્ધ વસ્તુઓ તથા ક્રિયા કરવા દેતા હતા. દા.ત., શંખ, ઘંટ-ઝાલર, આરતી, ભજન, અન્નદાન, અર્ઘ્ય વડે થતું પાદપૂજન, મંત્રોચ્ચાર ઇ.સર્વ બાબા મસીદમાં ચાલવા દેતા હતા. જો તેમને મુસ્લિમ ગણો તો અગ્નિહોત્રીઓ ને મોટા વિદ્વાન બ્રાહ્મણો પણ તેમની રૂઢિ છોડીને પણ બાબાના ચરણમાં સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરતા હતા. 'આપ હિન્દુ છો કે મુસ્લિમ ?' એવો સીધો પ્રશ્ન કરનારની સામું જોવા સાઈબાબા જોતા હતા તેવા જ તે મૂંગા બની ચુપ થતા અને બાબા પ્રત્યે આકર્ષિત થતા હતા. તેથી શ્રી બાબા હિન્દુ હતા કે મુસ્લિમ એ વસ્તુનો નિર્ણય કોઈ કરી શક્યું નથી.

(તા.ક.(૧) બાબાના શિરડીના પરમ ભક્ત મહાળસાપતિ નિત્ય બાબા જોડે મસીદમાં તેમજ ચાવડીમાં સૂતા હતા. તેમણે કહેલું કે 'હું પાથરીનો બ્રાહ્મણ છું. બાળવયમાં મને એક ફકીરને સોંપી દીધો હતો.' જ્યારે બાબા આ વાત કરતા હતા તે જ વેળા પાથરીના કેટલાક જણ ત્યાં આવી ચડ્યા. ત્યારે બાબાએ પાથરીના જુદા જુદા માણસોની ખબર તેમને પૂછી હતી. જુઓ 'સાઈબાબા' સને ૧૯૨૪-પાનું. ૧૭૭)

(૨) સને ૧૯૩૪ના સાઈલીલા પત્રિકા ભાગ-૨ પાનું ૭૮ પર પ્રગટ થયેલા અનુભવમાં પૂનાનાં પ્રસિદ્ધ વિદુષી શ્રીમતી કાશીબાઈ કાનીટકરે પોતાને થયેલા અનુભવ નં.૫માં કહ્યું છે : 'સાઈબાબાના ચમત્કારો સાંભળીને અમારાથી થીઑસોફી સિદ્ધાંત મુજબ શ્રી બાબા શ્વેત લોજના હતા કે શ્યામ લોજના, તેની અમે ચર્ચા કરતાં હતાં. એકવાર હું શિરડી ગઈ ત્યારે પણ મારા મનમાં એ જ પ્રશ્ન ઘોળાયા કરતો હતો. જેવી હું મસીદનાં પગથિયાં નજીક આવી તેવા જ બાબા સામા આવ્યા અને પોતાની છાતી બતાવી મારા માટે તાકીને બોલ્યા: 'આ બ્રાહ્મણ છે. પવિત્ર બ્રાહ્મણ છે. શ્યામ વસ્તુ જોડે તેને કોઈ

લેવાદેવા નથી. કોઈ મુસલમાન અહીં આવવાની હિંમત પણ કરી શકે તેમ નથી. વળી પોતાની છાતી બતાવતાં બાબા બોલ્યા, ''આ બ્રાહ્મણે તો લાખો લોકોને શ્વેત પંથે વાળ્યા છે અને નિયત સ્વસ્થાને પહોંચાડ્યા છે. આ તો બ્રાહ્મણની મસીદ છે. કોઈ શ્યામ મુસ્લિમનો હું અહીં પડછાયો પણ પડવા દઉં તેમ નથી.' આ વાતમાં કશું આશ્ચર્ય નથી. કેમ કે દેહાભિમાન તથા અહંત્વ તજી ભગવાનનું સંપૂર્ણ શરણ પકડી તેમની જોડે એકત્વ પામે તેવા પુરુષને જાતિ-પાંતિના કોઈ પ્રશ્ન જોડે કશી લેવાદેવા હોતી નથી. સાઈબાબા જેવા પુરુષ તો એક જાતિ અગર બીજી જાતિ તરફ અથવા એક જીવ કે બીજા જીવ વચ્ચે કોઈ ભેદ જોતા નથી.

આવો અનન્ય અવતાર સાઈબાબાનો હતો. મારા પૂર્વજન્મના પુણ્યને લીધે જ તેમના ચરણ પાસે બેસી તેમના પુણ્યવંત સત્સંગને સેવવા હું ભાગ્યશાળી થયો છું. એથી મને થયેલ હર્ષ તથા આનંદ જ અજોડ છે. સાચું કહું તો સાઈબાબા જ પવિત્ર આનંદ તથા જ્ઞાનરૂપ હતા. તેમની મહત્તા તથા અનેક શક્તિનું વર્ણન મારાથી થઈ શકે તેમ નથી. તેમના પાદસેવનનો જેમને જેમને લાભ મળ્યો છે તે સર્વ સ્વ-સ્વરૂપમાં જ સ્થિર થયા છે. ઘણા સંન્યાસીઓ, સાધકો તથા એવા મુમુક્ષુઓ સાઈબાબા પાસે આવતા અને તેમનો સત્સંગ કરતા. બાબા તેમની જોડે બેસતા, ફરતા અને વાતચીત કરી હસતા હતા. તેમની જીભ પર 'અલ્લાહ માલિક' એ શબ્દો સદા ગુંજતા હતા. તેમને વાદવિવાદ કે ચર્ચા પસંદ જ નહોતાં. પોતે સંયમી ને શાંત હતા. અલબત્ત કોઈ વાર ચીડાતા પણ ખરા. તે વેદાંતનો સદા બોધ કરતા. બાબા કોણ હતા તે તો છેવટ લગી કોઈ જાણી શક્યું નથી. રાય તેમજ રંક સર્વને પોતે સરખા ગણતા હતા. દરેક જણની ગુહ્ય વાતો પોતે જાણતા અને જ્યારે પોતે એ કહી દેખાડતા હતા ત્યારે એ સાંભળતાં જ સૌ અચંબો પામતા હતા. પોતે જ્ઞાનનો ભંડાર હતા, છતાં પોતે અજ્ઞાનીનો દેખાવ કરતા. માન-પાન તેમને ગમતાં નહોતાં. શ્રી સાઈબાબાનાં આવાં લક્ષણો હતાં. પોતે માનવરૂપ હતા છતાં શ્રી બાબા ઈશ્વરરૂપ જ હતા એવી તેમણે કરેલા ચમત્કારો પરથી

ખાતરી થઈ છે. લોકો તેમને શિરડીમાં ઈશ્વરનો અવતાર જ માનતા હતા.

સાઈબાબાની દિનચર્યા : મારા જેવા મૂર્ખથી શ્રી બાબાના ચમત્કારનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. તેમણે શિરડીનાં લગભગ બધાં મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો. તાત્યા પાટીલ મારફત હનુમાનજી, ગણપતિજી, શંકર-પાર્વતીજી, ગ્રામદેવતા તથા મારુતિનાં મંદિરો સમરાવ્યાં. તેમનાં દાન પણ નોંધપાત્ર છે. દક્ષિણા તરીકે પોતે જે દ્રવ્ય એકઠું કરતા તે પોતે છૂટથી દાન કરી દેતા. કોઈને વીસ રૂપિયા તો કોઈને પંદર રૂપિયા તો કોઈને પચાસ રૂપિયા પણ બાબા નિત્ય દેતા હતા. આ ચોખ્ખાં ધર્માદાનાં જ નાણાં છે એવું દાન લેનારા જાણતા હતા. તેનો સદુપયોગ થવો જોઈએ એવું બાબા ઇચ્છતા હતા.

બાબાનાં દર્શન પામીને લોકોને લાભ થતો. કોઈને સંપૂર્ણ આરોગ્ય પ્રાપ્ત થતું. દુષ્ટજનો સુધરીને સજ્જન બનતા હતા. કોઢિયાના કોઢ મટી જતા. અસંખ્ય લોકોની મનોકામના પૂરી થતી. કેટલાંયે આંધળાં માણસો આંખમાં કોઈ દવાનાં કે એવાં ટીપાં પાડ્યા વિના દેખતા થયા છે અને લંગડા ચાલતા થયા છે. તેમની અપ્રતિમ મહત્તાનો કોઈ અંત જ નથી. તેમની કીર્તિ ચાર દિશામાં પ્રસરી અને સર્વ સ્થળેથી યાત્રીઓ શિરડીમાં ઉભરાવા લાગ્યાં. ધૂણી પાસે બેસી બાબા શાન્તિ પામતા હતા અને કોઈ વાર સ્નાન પછી તો કોઈ વાર સ્નાન પહેલાં બાબા ધ્યાનમાં બેસતા હતા.

માથે સફેદ નાનો ટુકડો બાંધતા અને કેડે સ્વચ્છ ધોતલી વીંટતા. ડિલે એક પહેરણ પહેરતા હતા. પ્રારંભમાં તેમનો આ પહેરવેશ હતો. પ્રથમ પોતે ગામમાં વૈદું કરતા. દર્દીને તપાસીને દવા દેતા હતા. એ કાર્યમાં સફળ થયા જેથી તે હકીમ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. એવો એક આશ્ચર્યજનક કેસ અહીં વર્ણવું છું. એક ભક્તની આંખો સૂઝી ગઈ અને બાબા પાસે લઈ આવ્યા. આવા દર્દમાં દાકતરો કોઈ મલમ કે અંજન અગર ગાયનું દૂધ કે કપૂર અગર એવી દવા બતાવે, પણ બાબાની દવા તો વિચિત્ર હતી. તેમણે ભીલામાં ખંડાવી બે ગોળી કરી અને તે દરેક આંખમાં એકએક મૂકી દીધી અને ઉપર પાટો બાંધ્યો. બીજે દહાડે પાટો છોડી આંખો બહોળા પાણીથી ધોઈ નાંખી. સોજો

બેસી ગયો અને આંખના ડોળો સફેદ બની ગયો. આંખો તો નાજુક ગણાય. છતાં ભીલામાના ચૂર્ણની ગોળીઓ અંદર મૂકી તોપણ કશું નુકસાન થયું નહિ અને આંખોનું દર્દ દૂર થયું ! આવા તો ઘણા દર્દીઓનાં દર્દ બાબા મટાડતા હતા. આ તો માત્ર એક દષ્ટાંત જ આપ્યું છે.

શ્રી સાઈબાબાની યોગક્રિયા : શ્રી બાબા યોગની સર્વ ક્રિયા તથા પદ્ધતિ જાણતા હતા. તેમાંથી બે ક્રિયાનું વર્ણન આપીશું :

(૧) ધોતી : મસીદથી દૂર આવેલા એક વડલા નીચેના કૂવા પર બાબા દર ત્રીજે દિવસે જતા અને મુખ ધોઈને સ્નાન કરતા. એક વાર તેમણે પેટનાં આંતરડાં બહાર કાઢી અંદરથી તેમજ બહારથી સાફ કરી જાંબુના વૃક્ષ પર સૂકવ્યાં હતાં. શિરડીના ઘણા લોકોએ તે જોયું હતું અને તેની ખાતરી આપી હતી. ૨૨ ફીટ લાંબા ને ત્રણ આંગળ પહોળા સફેદ ભીના કપડાના લીરા વડે આંતરડાં ધોવાની ક્રિયાને સામાન્ય રીતે ધોતીની ક્રિયા કહે છે. આ કપડું ગળાની નીચે જવા દઈ સાફસૂફી માટે અરધો કલાક પેટમાં રહેવા દે છે અને પછી તે બહાર કાઢે છે. પણ બાબાની ધોતી તો અજોડ-અસામાન્ય હતી.

(૨) ખંડયોગ : આ ક્રિયામાં બાબા પોતાના દેહનાં વિવિધ અંગ છૂટાં પાડી મસીદમાં જુદે જુદે સ્થળે એ હરેક અંગ મૂકી દેતા હતા. એક વાર એક જણે મસીદમાં આવી જોયું તો બાબાના દેહનાં અંગ છૂટાં છૂટાં પડેલાં દેખાયાં. તેથી તેને બીક લાગી. પ્રથમ તો કોઈને બાબાનું ખૂન કર્યું છે એવા ખબર ગામના પોલીસ પટેલને આપવા જવા વિચાર થયો પણ વળી તેને લાગ્યું કે જો આ ખબર પોતે આપવા જશે તો તેની જવાબદારી પોતાની ઉપર જ આવી પડશે અને પોતે તો આમાં કંઈ જાણતો નથી. તેથી તે છાનોમાનો પોતાને ઘેર જ ગયો. પણ બીજે દહાડે મસીદમાં ગયો ત્યારે બાબાને જીવતા-જાગતા ત્યાં બેઠેલા દીઠા. તે જોઈ તે અચંબો પામ્યો અને આગલે દહાડે જોયું તે કદાચ સ્વપ્ન જ હશે એમ માન્યું. શ્રી બાબા જાળવણીથી જ યોગની ક્રિયા કરતા. તે વેળા તેમણે તેમાં કેટલી કુશળતા સંપાદન કરી હતી તે વાત કોઈ જાણતું નથી. દર્દીનાં દર્દ મટાડી આરોગ્યની પોતે કશી ફી લેતા નહિ. તેમની સદ્‌વૃત્તિ તથા

સદ્‌ગુણોના પ્રતાપે જ તેમને ખૂબ પ્રસિદ્ધિ મળી હતી. અનેક દુ:ખી-ગરીબ દર્દીઓને તેમને સાજા કર્યા છે. આ પ્રસિદ્ધ દાકતરને કશા જ સ્વાર્થની પડી નહોતી. અન્યનાં શ્રેય તથા કલ્યાણ માટે જ તે સદા કામ કરતા હતા અને તેમાં ઘણીયે વાર પોતાને ભયંકર-અસહ્ય પીડા પણ સહન કરવી પડી હતી એનું એક દષ્ટાંત નીચે આપ્યું છે, જે પરથી બાબાના સર્વવ્યાપકત્વની તથા તેમના દયાળુ સ્વભાવની સર્વને ખાતરી થશે.

બાબાની સર્વવ્યાપકતા તથા દયા : દિવાળીના તહેવારના રોજ બાબા ધૂણી પાસે બેસી તાપતા હતા. ધુણીમાં તેમણે લાકડાં સંકોર્યાં અને ધુણી ભડકે બળવા લાગી. થોડી વાર પછી બાબાએ ધૂણીમાં લાકડાંને બદલે પોતાનો હાથ નાંખ્યો. હાથ દાઝી જઈ તરત બળવા લાગ્યો. સેવક માધવે તથા માધવરાવ દેશપાંડેએ આ જોયું અને માધવરાવે દોડીને બાબાને કેડથી પકડી ત્યાંથી પરાણે દૂર ખસેડ્યા અને પૂછ્યું: ''દેવ, આવું આપે શા માટે કર્યું ?'' ત્યારે બાબા ભાનમાં આવ્યા અને બોલ્યા, 'થોડે દૂર એક લુહારની બૈરી ભઠ્ઠીની ધમણ ખેંચતી હતી. તેના ધણીએ તેને બોલાવી. પોતાની કેડે છોકરું છે તે એ વિસરી ગઈ અને દોડી; તેવું જ છોકરું ભઠ્ઠીમાં પડ્યું. મે મારો હાથ એકદમ ભઠ્ઠીમાં નાંખી છોકરાને બચાવી લીધું, ભલે મારો હાથ દાઝી ગયો પણ છોકરું બચી ગયું. તે જોઈ હું રાજી થયો.''

પતિયા ભકતની સેવા : આમ બાબાનો હાથ દાઝી ગયાની ખબર માધવરાવ દેશપાંડે પાસેથી પત્ર દ્વારા જાણીને શ્રી નાનાસાહેબ ચાંદોરકર મુંબઈના પ્રસિદ્ધ ડૉકટર પરમાનંદને તેડીને મલમ, લેપ, પાટા ઇ. સર્વ સાધન સાથે ત્વરિત શિરડી આવ્યા અને ડૉકટર પરમાનંદે હાથ તપાસી ઉપચાર કરવા દેવા સારુ નાનાસાહેબે બાબાને વિનતિ કરી. પણ બાબાએ ચોખ્ખી ના પાડી. હાથ દાઝી ગયો ત્યારથી જ પતિયો ભગત ભાગોજી હાથ પર પાટા-પીંડી કરતો હતો. દાઝેલો ભાગ ઘી લઈ માલિશ કરતો. તેના પર પાંદડું મૂકી મજબૂત પાટો બાંધતો હતો. પણ ઝટ આરામ થાય તે હેતુથી દાઝેલો ભાગ ડૉ. પરમાનંદને તપાસી તે પર દવા લગાડવા દેવા સારુ નાનાસાહેબે બાબાને ઘણી

અરજ કરી જોઈ. તેમજ દાક્તર પરમાનંદે પોતે પણ બાબાને વિનતિ કરી. પણ બાબા બોલ્યા : 'મારા દાક્તર તો અલ્લા છે.'' એટલું બોલી તેમણે હાથ તપાસવા દીધો નહિ. દાક્તર પરમાનંદ મુંબઈથી જે દવા-સાધન ઇ. લાવ્યા હતા તેને શિરડીની હવા મળવા જ સર્જાયેલી નહોતી. તેથી તેમની દવાની પેટી બાંધેલી જ પડી રહી. પણ દાક્તરના ભાગ્યમાં બાબાનાં દર્શન લખાયાં હતાં. ભાગોજી જ નિત્ય બાબાના હાથની સારવાર કરતો હતો. થોડા દહાડા પછી હાથને આરામ થયો ત્યારે સૌને શાન્તિ થઈ. છતાં તેમને કશી પીડા થયેલી કે કેમ તે વાતની તો કોઈને ખબર જ પડી નહિ. નિત્ય સવારે આવી ભાગોજી પાટો છોડતો. હાથ પર ઘીની માલીસ કરતો અને પુન: તેના પર પાટો બાંધતો. બાબાએ સમાધિ લીધી ત્યાં લગી આ ક્રમ ચાલુ રહ્યો હતો. સાઈબાબા તો પૂર્ણ સિદ્ધ પુરુષ હતા. તેથી તેમને ખરેખર તો આવી કોઈ દવાની જરૂર નહોતી. પણ પોતે ભક્તના પ્રેમને ખાતર જ ભાગોજીની આ સેવા-ઉપાસના દીર્ઘકાળ સુધી ચાલુ રહેવા દીધી હતી. બાબા લેંડી જવા નીકળતા ત્યારે આ ભાગોજી તેમને માથે છત્રી ધરતો અને જોડે જોડે ચાલતો. નિત્ય પ્રાત:કાળમાં ધૂણી પાસેની થાંભલીને અઢેલીને બાબા બેસતા હતા ત્યારે ભાગોજી ત્યાં હાજર થઈને પોતાની સેવા શરૂ કરતો. ગયા જન્મના કોઈ પાપને લીધે જ ભાગોજીને પત નીકળી હતી અને આંગળાં ખરી પડ્યાં હતાં તથા દેહ પરુથી રગરગતો દુર્ગંધ મારતો હતો. આમ બહારથી તો તે આવો કમભાગી દુ:ખી હતો પણ બાબાનો આવો મુખ્ય સેવક તે બન્યો હતો અને બાબાનો સત્સંગ પામ્યો હતો એ જ તેનું ભાગ્ય અને સુખ હતું.

ખાપર્ડેના પુત્રને થયેલો પ્લેગ : બાબાની અદ્‌ભુત લીલાનો હવે એક બીજો પ્રસંગ વર્ણવું છું. અમરાવતીના શ્રી દાદાસાહેબ ખાપર્ડેનાં પત્ની શ્રીમતી ખાપર્ડે પોતાના નાના પુત્રને લઈ થોડા દહાડા શિરડી રહેલાં. પુત્રને સખ્ત તાવ આવ્યો; અને પ્લેગની ગાંઠો નીકળી. એથી બાઈને બહુ બીક લાગી અને ભારે ચિંતા થઈ પડી. તેણે શિરડી છોડી અમરાવતી જવાનો વિચાર કર્યો. સાંજે બાબા લેંડી પર ફરવા જતાં માર્ગમાં વાડા પાસે આવ્યા. તે

વેળા બાઈ તેમની રજા લેવા ગયાં. બાઈએ ગદ્‌ગદ કંઠે બાબાને વાત કરી કે મારા પ્યારા પુત્રને પ્લેગ થયો છે. ત્યારે પ્રેમથી, મૃદુવાણીથી બાબાએ ઉત્તર દીધો: 'આકાશ વાદળાંથી ઘેરાયું છે, પણ એ બધાં તો વરસીને ચાલી જશે અને આકાશ સાવ ચોખ્ખું થશે.'' એમ કહી તેમણે કફની કમર લગી ઊંચી કરી અને ત્યાં ઊભેલાં બધાંને સાથળનું મૂળ બતાવ્યું. ત્યાં મોટા ઈંડા જેવડી પ્લેગની ગાંઠો પાકેલી સૌએ દીઠી. બાબા બોલ્યા: ''મારા ભક્તોને ખાતર મારે કેવું વેઠવું પડે છે તે જુઓ. મારા ભક્તનાં દુ:ખને હું મારાં જ દુ:ખ ગણું છું.'' આવી અજોડ અસામાન્ય લીલા જોઈને સંત પુરુષો ભક્તોને ખાતર કેવાં દુ:ખ સહન કરે છે તેની સર્વને ખાતરી થઈ. સંતનાં હૃદય મીણ જેવાં પોચાં હોય છે. અંદર તેમજ બહાર માખણ જેવા હોય છે. કશા જ કારણ વિના તે ભક્તો પર પ્રેમ રાખે છે અને પોતાનાં સાચાં સ્નેહી-સગાં જ તેમને માને છે.

પંઢરપુર જઈને રહેવું : સાઈબાબાને પોતાના ભક્તો કેવા પ્રિય હતા તથા તેમની ઇચ્છા પોતે અગાઉથી કેવી જાણી જતા હતા તેની એક કથા વર્ણવીને હવે આ અધ્યાય પૂરો કરીએ. બાબાના મહાન ભક્ત શ્રી નાનાસાહેબ ચાંદોરકર ખાનદેશમાં નંદુરબારના મામલતદાર હતા. તેમની બદલી પંઢરપુર થયાનો હુકમ તેમને મળ્યો. પંઢરપુર તો પૃથ્વી પરનું વૈકુંઠ છે. ત્યાં જઈને રહેવાનું થયું તે સાઈબાબાની ભક્તિનું જ સુફળ છે એમ તેમને લાગ્યું. તેમને એ જગા પર તાત્કાલિક હાજર થવાનું હતું. તેથી એકાએક જ શિરડી કશા ખબર આપ્યા વિના પોતે શિરડી આવવા નીકળ્યા. કેમ કે તે તો શિરડીને જ પોતાનું પંઢરપુર ગણતા હતા. તેથી શિરડીમાંના પોતાના વિઠોબા (સાઈબાબા)નાં દર્શન અચાનક જ જઈને કર્યા બાદ આગળ જવાની તેમની ઇચ્છા હતી. નાનાસાહેબ શિરડી આવે છે તે વાતનું કોઈને સ્વપ્ન સરખું નહોતું. પણ સાઈબાબા તો સઘળું જાણતા હતા, તે તો સર્વજ્ઞ હતા. જેવા નાનાસાહેબ શિરડી નજીક નીમગામ આવી પહોંચ્યા તેવો જ શિરડીની મસીદમાં એક ચમત્કાર થયો. મહાળસાપતિ, અપ્પા શિંદે તથા કાશીરામની જોડે બેસીને

બાબા વાતો કરતા હતા. ત્યાં જ સત્વર બાબા બોલ્યા : આપણે ચારે જણ ચાલો ભજન કરીએ. પંઢરીનાં દ્વાર ખુલ્લાં છે. ચાલો સૌ આનંદથી ગાઈએ.'' અને પછી સૌ સાથે ભજન કરવા લાગ્યા :

પંઢરપુરલા જાયચેં, તિથેંચ મજલા રાહ્યાચેં, રાહ્યાચેં,
તિથેંચ મજલા રાહ્યાચેં, રાહ્યાચેં, ઘર તે મઝાયા રાયાચે, રાયાચેં.

(અર્થ : હું પંઢરપુર જવાનો છું. મારે ત્યાં રહેવું છે. કેમ કે તે મારા પ્રભુનું ઘર છે.)

બાબા આમ ગાતા હતા અને ભકતો તે ઝીલતા હતા. એટલામાં તો નાનાસાહેબ કુટુંબ સાથે ત્યાં આવ્યા અને બાબાને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. તથા પોતાની જોડે પંઢરપુર પધારવા સારુ ને રહેવા તેમણે બાબાને અરજ કરી. ત્યાં પેલા ભકતોએ કહ્યું કે ''બાબાને એ વિનંતી કરવાની જરૂર જ નથી. પંઢરપુર જવા બાબા તૈયાર જ થયા છે અને ત્યાં જ રહેવા ઇચ્છે છે.'' એ સાંભળતાં જ નાનાસાહેબ હર્ષથી ગદ્ગદિત થયા અને બાબાના પગમાં પડી ગયા. પછી બાબાની રજા લઈ ઉદી-આશીર્વાદ પામી તે પંઢરપુર જવા નીકળ્યા.

બાબાની કથાનો તો કોઈ પાર જ નથી. હવે અહીં સમાપ્ત કરીએ. હવે પછીના અધ્યાયમાં માનવી-જીવનની અગત્ય, બાબાનો ભિક્ષાક્રમ, બાયજાબાઈની સેવા તથા અન્ય કથાઓ કહીશું.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભકત હેમાડપંત વિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે 'વિવેકકથા-નિરૂપણં'
નામ સાતમો અધ્યાય: સંપૂર્ણ ।
શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથાય અર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।